

Tabu ve výchově dětí

Bc. Lenka Popovičová

Diplomová práce
2009

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2008/2009

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Lenka POPOVIČOVÁ**

Studijní program: **N 7501 Pedagogika**

Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Tabu ve výchově dětí**

Zásady pro vypracování:

Stanovenie vízie - zmyslu diplomovej práce (potrebnosti aktivít, možnosti využitia výstupov), úvaha nad prínosmi.

Overenie možnosti uplatnenia výstupov, overenie zmyslu práce.

Stanovenie hlavného a dielčích cieľov práce.

Predprojektová príprava.

Plán "projektu", detailný plán postupu tvorby diplomovej práce.

Štúdium odbornej literatúry a dostupných informačných zdrojov súvisiacich s problematikou témy, voľba vhodného spracovania výskumu.

Príprava, overenie a realizácia výskumu.

Spracovávanie získaných dát, vyhodnotenie dát.

Spracovanie výsledkov a vyhodnotenie výstupu realizovaného šetrenia v previazanosti na teoretickú východiskovú platformu a ciele práce.

Zhodnotenie, záver.

Rozsah práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

HELUS, Zdeněk. Dítě v osobnostním pojetí. Praha: Portál, 2004. 240 s.
ISBNá80-7178-888-0.

MATĚJČEK, Zdeněk. Co děti nejvíc potřebují. Praha: Portál, 2007. 112 s.
ISBNá978-80-7367-504-2.

MATĚJČEK, Zdeněk. Co, kdy a jak ve výchově dětí. Praha: Portál, 2007. 143 s.
ISBNá978-80-7367-325-3.

SOBOTKOVÁ, Irena. Psychologie rodiny. Praha: Portál, 2007. 224 s.
ISBNá978-80-7367-250-8.

WOLF, Josef. Antropologie pro každý den. Praha: ARSCI, 2004. 301 s.
ISBNá80-86078-42-6.

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Pavla Valachová
Ústav pedagogických věd

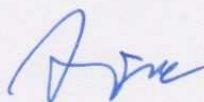
Datum zadání diplomové práce:

12. února 2009

Termín odevzdání diplomové práce:

15. května 2009

Ve Zlíně dne 12. února 2009

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

L.S.

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ/DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové/bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová/bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji diplomovou/bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou/bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové/bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové/bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Ve Zlíně 6.5.2009

..... Popovicová'

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce počítovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédá k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Práca pojednáva o tabuizovaných témach vo výchove detí.

Práca je rozdelená na teoretickú a praktickú časť.

Teoretická časť je rozdelená na dve kapitoly Tabu a výchova a Hovoríme spolu o... Prvá kapitola sa zameriava na vysvetlenie základných pojmov tabu a výchova. Druhá kapitola teoreticky rozoberá jednotlivé tabuizované témy, ako je sex, sexuálna výchova, emócie, rodina, smrť, drogy a závislosti a ich súvislosti s výchovou detí.

Praktická časť je rozdelená na dve kapitoly, kapitola Empirická časť popisuje techniky a detaily prieskumu, druhá kapitola Analýza výsledkov prieskumu popisuje výsledky prieskumu, závery z prieskumu a návrhy do praxe.

Kľúčové slová: Dieťa. Tabu. Výchova. Sexuálna výchova. Sex. Emócie. Rodina. Smrť. Drogy. Alkohol. Závislosti. Násilie.

ABSTRACT

Work deal with taboo's themes in education of the children.

Work is divided on theoretical and practical part.

Theoretical part is divided on two main parts Taboos and Education and Let's talk together about... First of them contains explanation what taboos and education means. Second teoretically speaks about taboo's themes, like sex, sexual education, emotions, family, death, drugs and dependence and their connection with education of the children.

Practical part is divided on two main chapters, chapter Empirical part describes technics and details of research and chapter Analysis of Enclosures of the research describes enclosures of the research and suggestions to the practical life.

Keywords: Children. Taboo. Education. Sexual education. Sex. Emotions. Family. Death. Drugs. Alcohol. Dependence. Violence.

Týmto mi dovoľte poďakovať sa na tomto mieste svojej rodine, partnerovi a blízkym za pomoc, oporu a pochopenie počas celého môjho štúdia a takisto počas písania tejto práce. V neposlednej rade však ďakujem svojej konzultantke Mgr. Pavle Valachovej Ph.D. za pomoc a cenné rady pri vypracovaní tejto diplomovej práce.

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČASŤ	11
1 TABU A VÝCHOVA	12
1.1 TYPY VÝCHOVY.....	13
1.2 TABU VO VÝCHOVE	14
2 HOVORME SPOLU O...	17
2.1 ...SEXE	17
2.1.1 ...sexe v škole	20
2.2 ...EMÓCIÁCH	23
2.2.1 ...vyjadrovaní negatívnych emócií.....	25
2.2.2 ...vyjadrovaní pozitívnych emócií	26
2.3 ...SMRTI	27
2.4 ...RODINE	30
2.5 ...DROGÁCH A ZÁVISLOSTIACH	35
2.6 ...O NÁSILÍ.....	39
2.6.1 Vplyv domáceho násillia na deti	40
2.7 ...O KRÍZACH A PROBLÉMOCH	43
II PRAKTICKÁ ČASŤ	46
3 EMPIRICKÁ ČASŤ	47
3.1 CIEĽ PRIESKUMU	47
3.1.1 Čiastkové ciele	47
3.2 PRIESKUMNÉ OTÁZKY.....	48
3.3 PRIESKUMNÉ METODIKY	48
3.4 SPRACOVANIE VÝSLEDKOV PRIESKUMU	49
3.5 PLÁN PRIESKUMU A HARMONOGRAM	49
3.6 VÝBER A CHARAKTERISTIKA PRIESKUMNÉHO SÚBORU	50
4 ANALÝZA VÝSLEDKOV PRIESKUMU	51
4.1 ANALÝZA ODPOVEDÍ 1. ČASTI DOTAZNÍKA S OTVORENÝMI OTÁZKAMI	51
4.2 ANALÝZA ODPOVEDÍ 2. ČASTI DOTAZNÍKA SO ŠKÁLOVACÍMI OTÁZKAMI	58
4.3 ZÁVERY EMPIRICKEJ ČASTI.....	75
4.4 ODPORÚČANIA PRE PRAX	78
ZÁVER	79
ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY	80
ZOZNAM POUŽITÝCH SYMBOLOV A SKRATIEK	84

ZOZNAM GRAFOV	85
ZOZNAM TABULIEK	86
ZOZNAM PRÍLOH.....	87

ÚVOD

Napísať kvalitnú diplomovú prácu je úloha ťažká, náročná, častokrát je nočnou morou všetkých študentov. Preto pokladám výber témy tejto práce za nesmierne dôležitý, za vizitku profesionálnu i osobnú. Tá moja téma bola pre mňa výzvou. Vybrala som si ju nielen kvôli odboru, ktorý študujem, i keď to samozrejme bol jeden z dôležitých faktorov, ale najmä z dôvodu osobného.

Deti sú naša budúcnosť. Budúcnosť jednotlivca, rodiny, štátu, národnosti, celého sveta. Dieťa je to najcennejšie, čo v živote dostaneme darom. Musíme preto zodpovedne pristupovať k tomu, čím a ako ho do života vybavíme. Hlavnou myšlienkou pri písaní tejto práce je zamyslenie sa nad tým, čo všetko do života dieťa vnášame našimi prístupmi, názormi, výchovou. Čím dieťa od začiatku brzdiť, čím ho naopak posmeľujeme. Čo mu vstúpujeme za správne, čo za nesprávne. A robíme to správne?

V živote sa učíme najmä vlastnými chybami a prešľapmi a každá generácia sa pokúša (viac či menej úspešne) neopakovať chyby svojich rodičov. V tejto práci sa pokúsime odhaliť niektoré z týchto chýb, tie, ktoré robili vo výchove naši rodičia a skúsiť dopredu odhaliť tie, ktoré raz my, ako rodičia, robiť budeme, tie, ktorých sa dopredu bojíme. Pretože ich odhalenie nás môže posunúť ďalej, môže nám pomôcť predchádzať týmto chybám, byť na ne pripravení a naučiť sa ich riešiť múdro a s láskou.

Verím, že v závere tejto práce nájdeme odpovede na mnohé z týchto úvah. Že dokážeme popísať, čo je v dnešnej dobe považované vo výchove za tabu a navrhnúť riešenia, ktoré nás posunú o krok ďalej. Takisto dúfam, že práca bude prínosom ako pre odbornú verejnosť, tak pre laika, rodiča, študenta, sociálneho pracovníka či pedagóga.

TEORETICKÁ ČASŤ

1 TABU A VÝCHOVA

Termín tabu (alebo tapu či kapu) pochádza z tongštiny, ktorá je jedným z polynézskych jazykov, a objavuje sa v mnohých polynézskych kultúrach. Znamená jednak posvätný, čo je považované za pôvodný význam, a jednak zavrhnutý, nečistý, spoločensky neprípustný, zakázaný. V súčasnom chápaní znamená tabu prevažne niečo, čo sa nesmie a čo je spoločensky neprípustné. Tabu má podobný význam ako latinské sacer a traduje sa, že do Európy ho priviezol v roku 1777 moreplavec James Cook z ciest po južných moriach. Z angličtiny sa dostalo do väčšiny európskych jazykov a stalo sa námetom mnohých filozofických a psychologických pojednávaní. Jedným z jeho prekladateľov bol i Sigmund Freud, mimo iné autor knihy Totem a tabu, ktorý postavil do protikladu ku slovu „tabu“ antonymum „noa“, čo sa dá preložiť ako obyčajné, bežné. Tabu je v súčasnej dobe najčastejšie definované ako striktný sociálny zákaz niektorej z ľudských aktivít, sociálnych zvykov alebo ako vylúčená téma, ktorú nemožno v reči použiť.

Niektoré tabu sú zakázané zákonom, niektoré vznikli prirodzene tak, ako sa vyvíjala tá ktorá spoločnosť, a ich porušenie má za následok napríklad strápanie, hanbu, ale tiež trest (napríklad keď dieťa v spoločnosti urobí niečo, čo na verejnosť z hľadiska spoločenských pravidiel nepatrí, zo strany rodiča alebo učiteľa nasleduje trest). Tabu sa vždy vzťahuje ku konkrétnej spoločnosti a ku konkrétnej kultúre. To, čo je u nás považované za úplne bežné, je v iných kultúrach posvätné alebo zakázané, a naopak. Platí to ale tiež pre spoločenské vrstvy či skupiny v rámci jednej kultúry – čo si môže človek dovoliť na jednom mieste, na inom by vzbudilo nevôľu a pobúrenie. U nás patrí medzi tabu zakázané zákonom napríklad incest, krvná pomsta, spoločenským tabu sú telesné prejavy na verejnosti. U niektorých takzvaných prírodných národov je incest považovaný za prirodzenú vec a v niektorých ázijských krajinách sa napríklad na verejnosti bežne grgá. Zatiaľčo u nás nikoho nepohoršuje smrkanie na verejnosti, v Japonsku je smrkanie tabu.

Tabu se vyvíja a mení spolu s tým, ako se mení společnost. Vo viktoriánskom Anglicku bolo tabu ukazovať členky, v súčasnej dobe sú v našej kultúre minisukne bežnou súčasťou šatníka. V stredoveku, ako dokladajú napríklad diela holandských majstrov, nebolo nezvyklé vykonať potrebu na verejnosti pri ceste, v súčasnej dobe je niečo také tabu. Pokiaľ ide o výchovu detí, je prospešné pre ich psychický vývoj, že se mnohé tabu rúcajú. Ako ale zdôrazňoval už Freud, všetky tabu nemôžu spadnúť nikdy, pretože tabu

udržujú spoločnosť v chode a pospolitosti a bez nich nemôže žiadna spoločnosť existovať (Jesenská, 2008).

Výchova alebo edukácia je súčasť výchovnej skutočnosti, činnosť smerujúca k získaniu a zdokonaleniu schopností a vlastností človeka. Výchova je pôsobenie na procesy ľudského učenia a socializácie s cieľom premeny človeka po všetkých stránkach - telesnej aj duševnej; s cieľom pretvoriť človeka z bytosti spoločenskej na bytosť kultúrnu.

Výchova je sprostredkovanie schopností, zručností a postojov, ktoré jestvujú v danej spoločnosti a ktoré sa pre jej trvanie a ďalší rozvoj pokladajú za dôležité, ďalším generáciám.

Výchova je často ponímaná vo dvoch zmysloch a to v širšom a v užšom.

V širšom zmysle je výchova vysvetľovaná ako:

„*zámerné pôsobenie na rozvoj osobnosti*“ (Jůva a Jůva, 1995, s. 27),

„*zámerné, sústavné a organizované posobenie na človeka*“ (Pařízek, 1996, s. 8),

„*pôsobenie televízie, filmu, divadla, prírodného a sociálneho prostredia apod.*“ (Vorlíček, 1994, s. 11) atď.

Výchova v užšom zmysle – ako to výstižne formuluje Václavík (1997) – „*je v našom jazyku chápaná ako výchova dobrých mravov*“ (s. 9). V tomto zmysle sa do tohto pojmu začleňujú významy späté s výchovou mravnou, vlasteneckou, internacionálnou, sexuálnou, citovou, výchovou k rodičovstvu a manželstvu, výchovou k mieru atď. Pojem výchova tu nadobúda významu etnicko-normatívnej činnosti, čo je veľkým významom v súvislosti s našou diplomovou prácou. Od tohto jej pohľadu sa totiž v mnohom odrážame.

Rôzne koncepcie výchovy boli ovplyvnené sociokultúrnymi podmienkami, odlišnými koncepciami chápania človeka, akcentáciou jednotlivých stránok výchovného procesu (Průcha, 2002).

1.1 Typy výchovy

Demokratická, harmonická výchova - vyznačuje sa prvkami demokracie, pochopenia. Existujú isté pravidlá hry a deti primerane kontrolujú. Od detí sa vyžaduje správanie na

intelektuálnej a sociálnej úrovni, zodpovedajúcej ich veku a schopnostiam. Žiada sa od detí vyjadrenie názoru na prijatie určitého rodinného rozhodnutia.

Autoritárska výchova - vyznačuje sa pevnosťou rozhodnutí rodičov, príkazmi. Rodičia sú nároční, kontrolujú a presadzujú svoju moc bez ohľadu na zrelosť dieťaťa, bez starostlivosti o obojstrannú komunikáciu.

Zhovievavá (liberálna) výchova - vyznačuje sa benevolenciou rodičov, ktorí kladú málo požiadaviek, deti majú bezstarostný život, chýba im kontrola a sociálna zodpovednosť.

Zanedbávajúca výchova - nedbalosť rodičov o deti. Rodičia sa zaoberajú vlastnými aktivitami a nie tým, s kým sa ich deti stretávajú a ako trávia voľný čas apod.

Nadmerne ochranná výchova - "opičia láska". Predstavuje nadmernú starostlivosť rodiča o dieťa – robí všetko "len pre jeho dobro". Príanie dieťaťa mu je často rozkazom.

Disharmonická výchova - vyznačuje sa rozporupnosťou. Rodičovské reakcie sú riadené momentálnymi popudmi a náladami. Neexistujú jednotné kritériá výchovy. Niekedy tolerované správanie je inokedy trestané.

Merkantilná výchova - neodôvodnené odmeňovanie dieťaťa (Wikipedia, 2009).

1.2 Tabu vo výchove

Sú témy, ktoré deti nepočúvajú príliš rady a sú témy, ktoré deti zaujímajú, naopak, rodičia by ich najradšej prešli mlčaním.

Sex a sexualita sú jednou z tých oblastí, o ktorých sa rodičom s deťmi veľmi nechce rozprávať. Zvedavé otázky sa snažia odbiť v dobrej viere, že deti na položenú otázku zabudnú, prípadne sa časom naučia v škole. Omyl! Ak dieťa nejaká téma zaujíma - a sex medzi takéto témy patrí - dieťa si na ňu nájde odpovede či už s rodičmi alebo bez nich. Práve tu robia rodičia obrovskú chybu - sú totiž jediní ľudia, ktorí poznajú, ako je dieťa zrelé na vážnejšie rozhovory.

Rodič je ten, kto má dieťa informovať o výsostne intímnych detailoch jeho tela a informácie sú to, čo dieťa potrebuje, aby ho nezaskočili prvé prejavy dospievania. Inak reaguje chlapec, ktorý má prvú nočnú polúciu a vie, že je to prejav dospievania ako

chlapec, ktorý nemá o niečom takom ani tušenia. Dievčatá je dôležité včas pripraviť na prvé menštruačné krvácanie. Naopak, netreba zabúdať, že tieto veci intímneho charakteru nie sú informácia, s ktorou by sa vaše dieťa chcelo podeliť s celou širokou rodinou.

V sexuálnej výchove v rodine je dôležité deti v puberte upozorniť i na dôsledky priskorého začiatku sexuálneho života v podobe neželaných tehotenstiev či pohlavných chorôb. Aj poučenie o primeranej forme antikoncepcie je citlivou záležitosťou, rodič má strach, že ak začne rozhovory na túto tému, priam dieťa nabáda k sexuálnemu životu. Naopak, mladý človek môže mať pocit, že ho rodič príliš pouča.

Najčastejší omyl rodičov je, že si myslia, že ich deti sú na rozhovory o sexualite príliš malé. Dieťa si už v ranom veku uvedomuje rozdiely medzi pohlaviami a svoju sexualitu. Nevie, či dotyky pohlavných orgánov, ktoré sú mu príjemné, sú alebo nie sú správne. Často nesprávna reakcia rodiča môže mať za následok traumu, ktorú si dieťa nesie častokrát až do dospelosti. Akoby rodičia zabudli, že keď boli deti, mali podobné pocity a zaujímali ich odpovede na navlas rovnaké otázky.

Dávať najavo svoje emócie pred deťmi je ďalšie tabu. Smútok, radosť či starosti sú emócie, ktoré sa neriešia pred deťmi. Deti netušia nič o problémoch v rodine či zamestnaní. Keď vycítia zmenu v správaní rodičov, myslia si, že za ňu môžu ony. Dieťa sa na svet pozerá zjednodušenou optikou, začne hľadať chybu v sebe, prípadne sa márne snaží rodiča rozveseliť.

Hoci si dospelí myslia opak, deti zaujíma, ako rodičia trávia čas, kým sú deti v škole. Tak, ako je pre rodiča samozrejماً otázka "Čo bolo v škole?" a očakáva na ňu odpoveď, dieťa chce vedieť, ako sa mala v práci maminka či ocko. Ak sa rodič systematicky vyhýba odpovediam na tieto otázky, časom si túto vyhýbavosť osvojí i dieťa. Túto uzatvorenosť si neskôr preniesie do dospelosti a tiež bude rozprávanie o svojich pocitoch považovať za tabu.

Varovania, že si nemáme brať cukríky (čokoládky, sladkosti a podobne) od cudzích ľudí, si pamätáme z detstva všetci. Dnes na deti číhajú ďalšie nástrahy v podobe drog už na základných školách. Podľa drogového informačného portálu www.infodrogy.sk deti s drogami začínajú v 15-tich rokoch, prvú cigaretu vyfajčia už štrnásťročné deti a s alkoholom začínajú ešte skôr. Skúsenosť s alkoholom majú už i osemročné deti. Ďalšou

nezanedbateľnou závislosťou sú hry na automatoch, aj keď tá sa objavuje až u starších žiakov, prevažne z učilíšť.

Úloha rodiča je jednoduchá a zároveň zložitá - primerane veku sa dieťaťom porozprávať o hrozbe závislosti a zároveň dieťaťu vhodne vyplniť jeho voľný čas. Komunikovať s dieťaťom, vypočúť jeho problémy a všímať si náznaky toho, že niečo nie je v poriadku je rozhodne jednoduchšia cesta ako riešiť už vzniknutý problém. So závislosťami prichádza ďalší problém - dieťa potrebuje svoju drogu nejako získať.

Ďalším častým problémom je, ako dieťaťu vysvetliť škodlivosť fajčenia či pitia alkoholu, keď je svedkom, ako tieto spoločensky tolerované drogy užíva jeden alebo obaja rodičia či množstvo ľudí v jeho okolí. Preto hoci sa rodičia s deťmi rozprávajú o drogách, fajčenie a alkoholizmus sa prejde mlčaním. Ak už rodič nevie skoncovať so svojou závislosťou, mal by pred dieťaťom čestne priznať svoju chybu. Verte, že dieťa to ocení (Sekanová, 2009).

Ďalšie kapitoly tejto práce sa budú venovať všetkým vyššie načrtnutým témam, tzn. témam, ktoré sú dnes vo výchove tabuizované, ktoré však považujeme za nutné „odtabuizovať“, hovoriť o nich, prijať ich v reálnom živote za normálne, bežné a prirodzené a tým v praktickom živote predchádzať mnohým problémom z nich vyplývajúcim.

2 HOVORME SPOLU O...

Citlivé témy sa v rodine preberajú ťažko. Dnešní rodičia neboli vychovávaní k otvorenosti v citlivých témach. Postoj starších generácií k téme o sexualite či drogách bol taký, že keď sa o tom nehovorí, akoby to ani neexistovalo. Deti si zisťovali informácie dostupnými cestičkami, často to boli informácie skreslené a mylné. Dnes, v dobe internetu, si deti vedia vyhľadať odpovede na svoje otázky, no či sú primerané ich veku, to by malo byť pod kontrolou rodiča. Preto je dôležité, aby rodičia zvedavé otázky nezahrali do autu. Dieťa dôveruje matke a otcovi a preto by bolo nesprávne túto dôveru sklamať.

Odpoveď na otázku, kedy začať s dieťaťom rozhovor na citlivé témy, môžu dať skúsení detskí psychológovia, ktorí sú autormi mnohých článkov a príručiek, ktoré môžu byť akousi vodiacou líniou. Najlepšie však svoje deti poznajú rodičia, takže vhodnú chvíľku na rozhovor o týchto dôležitých veciach istotne vystihnú (Sekanová, 2009).

2.1 ...sexe

Dnešné učebnice sexu by naše prababičky vnímali najskôr ako sprostotu najhrubšieho zrna. Nám sa zase zdajú sto rokov staré publikácie prehnane mravoučné, niekedy až zatmavujúce. Odborníci ale varujú, že sme sa s následkami sexuálnej revolúcie doposiaľ nedokázali vysporiadať.

Píše sa rok 1898 a českých čitateľov čaká v knihe Otec Kondelík a ženich Vejvara jedna z najotvorenejších kapitol týkajúcich sa manželského sexu.

Dej, ktorého autorom je Ignát Herrmann, sa odohráva zhruba takto: Matka v predvečer svadby dáva rady svojej dcére. Ženy stoja vedľa seba a dívajú sa do diaľky.

Jozefínka, od zajtrajška bude všetko inak.

Ja viem, maminka.

No, vieš a nevieš, Jozefínka. Zajtra sa medzi tebou a tvojím manželom stanú veci, aké si ešte nepoznala.

Ja viem, maminka.

No, vieš a nevieš, Jozefínka. Musíš byť trpezlivá.

Ja viem, maminka.

No, vieš a nevieš, dievča. Ale je to požehnaný stav a všetky sme si tým prešli (Herrmann, 2008).

Sexuálnej výchove tým vtedy bolo dané zadosť. O viac ako sto rokov neskôr, v júli 2007, sa v českých knihkupectvách začína predávať iná knižka. Tá je tentokrát určená nie dospelým ako tá Herrmannova, ale už pre dospievajúce dievčatá. Volá sa O lásce a sexu a napísala ju Kateřina Janouchová. Dovolili sme vybrať úryvok z tejto knihy. Nakoľko je táto práca zameraná práve na búranie tabu vo výchove, vybrali sme časť „pikantnú“, a to z dôvodu jasného poukázania na rozdiely, ktorými zverejňovanie publikácií zameriavajúcich sa na sexuálnu výchovu prešlo, či už v odbornej alebo práve populárnej literatúre, ktorá je však mladým ľuďom častokrát oveľa bližšia a je väčšia pravdepodobnosť, že po nej šiahnu.

Líž svojho partnera pomalými a húževnatými ťahmi jazyka. Si mačka, ktorá čistí jazykom svoje mačiatko.

Dbaj na to, aby bol penis vlhký – najlepšie je použiť vlastné sliny alebo lubrikant.

Hladenie klitorisu pri súloží je výborná vec. Hlad' si ho sama alebo o to požiadaj partnera. Pre väčšinu mužov je to hrozne vzrušujúce (Janouchová, 2007).

V informovanosti o sexe sme sa akosi posunuli. A to ako v obsahu, tak hlavne vo veku, kedy sa sexuálne návody dozvedáme. Sexuálna revolúcia zborila všetky tabu, ktoré boli, a jediné, čo sa dnes bežne nerobí, je to, čo zakazuje zákon. Podľa odborníkov na takúto zmenu niesú pripravení ani dospelí, nie to ich deti, s čím môžeme len súhlasiť.

Učíme deti súložiť, ale neučíme ich hovoriť. Tým, že búrame tabu a posúvame informačnú hranicu, ich pripravujeme na život nevyvážene, myslí si psychológ Jeroným Klimeš. Vedia možno všetko o sexe, ale nevedia nič o vzťahoch. Nevedia sa dohovoriť, ako pôjdu do kina, nevedia, že do tridsiatky prejdú veľkými rozhodmi, a nik im nepovie, ako ich majú zvládať. A pritom takéto informácie potrebujú ďaleko viac ako tie o sexe. Tie si totiž celkom dobre dokážu zistiť samé (In: Protivanská, Ciglerová, 2007).

Sexuológom sa to ľahko vraví, ale koľko z nás sa neotrasie pri predstave, že má zvedavým ratolestiam popísať podstatu a pôvab napríklad análneho sexu? A prečo sa vôbec dospelí pred deťmi toľko hanbia? Pretože so sexuálnou osvetou začínajú neskoro.

Musia začať skôr, než sa dieťa dostane do puberty. Najlepšie okolo deviateho alebo desiateho roku dieťaťa. Do tejto doby sa potomok dokáže o penise baviť rovnako ako o uchu. Akonáhle sa dostane do puberty, začne se hanbiť, a preto se hanbíme i my, vysvetľuje sexuológ Petr Weiss (In: Protivanská, Ciglerová, 2007).

I dnes, v dvadsiatom prvom storočí, sa stále stretávame s tým, že dvanásť až štrnásťročné deti sú rodiči vedení k tomu, že všetko čo súvisí se slovom sex je niečo nepatričné (v tom lepšom prípade), ale i sprosté, urážlivé. Tieto deti potom zbierajú znalosti a skúsenosti od kamarátov, na internete a v škole. Je dobre, že existuje školská príprava, ale predsa len jej prístup je menej osobný než ten, pri ktorom deti zbierajú svoje skúsenosti od svojich rodičov.

Akonáhle sa dieťa akéhokoľvek veku na čokoľvek opýta, mali by rodičia mať čas na odpoveď. Mali by odložiť všetku prácu a odpovedať. Odpovedať slovami, ktoré dieťa pochopí a ktorým rozumie. Pri vysvetľovaní sa doporučuje používať odborné slová – penis, vagína, prsia. Nepoužívať zdobneliny ani iné okrajové pomenovania pohlavných orgánov. Či chceme alebo nie, sexuálna výchova detí začína už okamihom ich narodenia a veľmi súvisí s postojom rodičov k nahote. Takí rodičia, ktorí vykríknu a schovajú svoje pohlavie, kedykoľvek malé dieťa vstúpi do miestnosti, ukazujú, že „to“ je niečo neprístojné a „to“ sa musí ukrývať.

Pokiaľ sú deti odmalička zvyknuté na nahotu svojich rodičov, pripadá im nahota ako normálna vec a nevyhľadávajú toľko „zakázané“ časopisy. Prvú otázku o tom, ako vlastne prišli na svet, pokladajú deti v rozmedzí tretieho až piateho roku. Odpoveď by mala byť veľmi jednoduchá: narodil/a si sa maminke z bruška. Je dobre dieťaťu tiež hneď ukázať nejakú tehotnú ženu. Ďalšia otázka príde v zápätí: Ako som sa dostal/a von? Odpoveď: Maminka má medzi nohami taký tunelček, ktorému sa hovorí vagína, a tým dieťaťko výjde von. Takéto vysvetlenie vydrží deťom až do šiestich siedmich rokov. Potom väčšinou nasleduje otázka, ako dieťa v maminkinom bruchu vlastne vznikne. To je presne čas na vysvetlenie pojmu láska, city a vysvetlenie funkcie penisu. Pokiaľ sa deti o tieto otázky zaujímajú vo veku okolo šiestich sedmich rokov, väčšinou sa u nich nekrútia ani neposmievajú. Najhoršou chybou je, keď rodičia odpovedajú, že na také otázky má dieťa ešte čas. Keď sa dieťa na niečo pýta, znamená to, že o tom premýšľa a teda prišiel čas mu odpovedať. Samozrejme, inak budeme vysvetľovať sexualitu šesťročnému dieťaťu a inak osemnásťročnej slečne, ktorá sa posťahuje, že ju nebaví milovanie...

Takže teda: medzi rodičmi a deťmi by nemalo byť nič, o čom sa nehovorí. Na všetky detské otázky sa vždy nájdu odpovede (Cenková, 2009).

2.1.1 ...sexu v škole

Podľa jednej z definícií rozumie sa sexuálnou výchovou (v užšom slova zmysle) udelenie informácií o sexuálnom správaní a ľudskej reprodukcii. Tieto informácie majú potom pomôcť k ovládaniu vlastnej sexuality. Cieľom sexuálnej výchovy je chrániť zdravie mladých ľudí, pretože hlavnou príčinou nežiadúcich tehotenstiev a z nich plynúcich potratov, pôrodov mladých slobodných matiek, alebo nútených predčasných sobášov, býva neznalosť vo veciach sexuálneho styku. Výuka poskytujúca mládeži vhodné sexuálne informácie je teda úsekom verejnej zdravotníckej starostlivosti.

Napriek tomu že štáty, ktoré sa rozhodli zaviesť sexuálnu výchovu v školách, boli vedené výlučne motívom prospechu mládeže, stretávala sa táto snaha od počiatku so silnými emocionálnymi prejavmi odporu, ktoré u niektorých konzervatívnych kruhov pretrvávajú dodnes.

Dôvody uvádzané odporcami sexuálnej výchovy sa časom zmenily. V dobe, kedy akákoľvek reč o pohlavných orgánoch a sexe bola tabu, boli informácie o pohlavných otázkach považované za nemravné. V anglosaských krajinách existovali zákony, ktoré kvalifikovali informácie o antikoncepcii ako "obscénnosti", trestnú nemravnosť. Až v sedemdesiatych rokoch minulého storočia niektoré rozhodnutia súdov v Spojených štátoch a tiež prezidentom ustanovená komisia dospeli k záveru, že seriózný školský kurz o sexuálnej výchove nemožno považovať za nemravný.

Napriek tomu, že sa katolícka hierarchia sexuálnej výchove usilovne bráni, boli jej námietky niekedy formulované tak, že povinná školská dochádzka do predmetov, ktoré obsahujú sexuálnu výchovu, sa prieči náboženskému presvedčeniu rodičov. Uvidíme nižšie, ako o tom rozhodol Európsky súd ľudských práv. V USA sa dokonca vyskytlo tvrdenie, že sexuálna výchova je akési náboženstvo štátom zavádzané do škôl, čo by sa priečilo ústave tejto krajiny.

Dnes sa všetky akcie proti školskej sexuálnej výchove snažia vychádzať z pozície "rodičovskej moci", práv rodičov. Pôvodne bola rodičovská, presnejšie povedané otcovská, moc nad deťmi chápaná ako moc absolútna. V starom Ríme mal otec nad deťmi *ius vitae*

necisque, moc života i smrti, mohol ich i zabiť. Kupodivu sa ešte dnes zabúda na to, že právo riadiť život detí je rodičom dané ku prospechu týchto detí a len takto sa môže uplatňovať. Ešte pred štvrt' storočím rozhodol Najvyšší súd USA, že deti žijúce v kresťanskej sekte Amishov nepodliehajú povinnej školskej dochádzke, pretože ich rodičia majú právo podrobiť tieto svoje deti zvláštnemu spôsobu výchovy, ktorá ich má pripraviť k životu vo vidieckej komunite Amishov. (Súd dokonca uviedol, že v tejto komunite, ktorá odmieta telefóny, autá a rozhlas, sa dostáva do rozporu s potrebami normálnej spoločnosti.) Pri podobnom náhl'ade mali teda priania, "práva" rodičov prednosť pred záujmami detí. Podľa súčasných spoločenských i právnych názorov je však situácia práve opačná. Všeobecne sa dnes prijíma, že práva rodičov sú odvodené od ich starostlivosti o deti a že sú obmedzené nadradenosťou zájmu dieťaťa. Podľa článku 3 medzinárodnej Dohody o právach dieťaťa z r. 1989 záujem dieťaťa musí byť najprednejším hľadiskom (l'intérêt supérieur) pri akejkoľvek činnosti týkajúcej sa detí.

Napriek tomu dochádza i dnes ku konfliktom vôle rodičov s oprávnenými záujmami detí v situáciach, kedy sa rodičia bránia povinnej školskej sexuálnej výchove. Operuje sa tvrdením, že sexuálna výchova náleží rodine, nie škole. Avšak problém "rodina alebo škola" je úplne imaginárny a v súčasnom živote sa prakticky nevyskytuje. V úplnej väčšine rodín totiž nedochádza k ničomu, čo by mohlo byť považované za sexuálnu výchovu detí. V nečastých prípadoch pokusov o podanie informácií o sexuálnom živote, kde rozpačití rodičia mumľajú otrepané samozrejmosti rozpačitém deťom. Pokusy zasahovať do sexuálnej školskej výchovy sa teda dnes dejú jednak pod vlajkou náboženského presvedčenia rodičov, jednak pod heslom prednostných práv rodičov riadiť výchovu detí.

Pre členské štáty Rady Európy, dnes teda takmer pre celú Európu, bola otázka rozriešená nálezom Európskeho súdu pre ľudské práva zo 7. decembra 1976 (v prípade Kjeldsenovci a i. proti Dánsku). V roku 1970 bola v Dánsku zavedená povinná školská výučba sexuálnej výchovy integrovaná do rôznych učebných predmetov. Účelom bolo obmedziť stúpajúci rast tehotenstva mladých ľudí a ich dôsledky. Tri dvojice dánskych rodičov sa obrátili na orgány Európskej dohody o ľudských právach so sťažnosťou, že povinná sexuálna výchova je zásahom do práv rodičov. Keď bola sťažnosť zamietnutá najtesnejším hlasovaním Európskej komisie, bola vec postúpená Európskemu súdu a ten - šiestimi hlasmi proti jednému - sťažnosť rovnako zamietol. Podľa odôvodnení súdu Európska dohoda nedáva rodičom právo zasahovať do školskej výuky, pokiaľ je vyučovaná

objektívne a nesnaží sa indoktrínovať žiakov v etických alebo náboženských otázkach. Súd uviedol, že informácie o sexuálnom živote získávajú dnes deti z rôznych pochybných prameňov, z tlače pochybnej úrovne, od kamarátov ai. Účelom sexuálnej výchovy je poskytnúť im tieto informácie v škole správne a objektívne, vrátane informácií o kontracepcii, aby nedochádzalo k nežiadúcim otehotneniam. Ak je táto výchova integrovaná do niekoľkých predmetov, bolo by neuskutočniteľné, aby na prianie rodičov sa z nich niektorí žiaci mohli vzdiaľovať na kratšiu alebo na dlhšiu dobu. Pretože Európska dohoda je súčasťou i nášho práva, je nález Európskeho súdu v tejto veci i pre Českú republiku záväzným výkladom.

Toto rozhodnutie dalo štátnej moci právo zaviesť povinnú sexuálnu výchovu do škôl. Nedávny medzinárodný vývoj však šiel ďalej: uložil štátom povinnosť túto výchovu uskutočniť.

Medzinárodná Dohoda o právach detí z r. 1989 bola vtedajšou federálnou republikou okamžite ratifikovaná a stala sa tak, podobne ako Dohoda o ľudských právach, záväznou súčasťou českého i slovenského právneho poriadku. Podľa jej článku 3, všetko prevyšujúce záujem dieťaťa musí byť popredným hľadiskom pri akejkoľvek činnosti štátu. Podľa článku 13 má dieťa právo na "informácie všetkého druhu", podľa článku 24 potom právo na vzdelanie. Konkrétne potom článok 24 ukladá z hľadiska zdravia mládeže štátom, aby mimo iné zaistili "výchovu k plánovanému rodičovstvu". Pretože túto výchovu možno sťažka zaistiť inak než v rámci školstva, má tak štát na ústavneprávnej úrovni jasne deklarovanú povinnosť prevádzať v školách sexuálnu výchovu. Pokiaľ by bol prijateľný menej kontroverzný termín, jednalo by sa potom o výchovu k plánovanému rodičovstvu. Táto povinnosť je jednoznačne zakotvená medzinárodnou zmluvou.

České Ministerstvo školstva, mládeže a telesnej výchovy nedodržalo túto povinnosť dlhšie než šesť rokov po ratifikácii Dohody o právach dieťaťa. Česká mládež je stále odkázaná na získavanie sexuálnych informácií v zdieľaných prostriedkoch a na ulici. Pokiaľ teda zmienené ministerstvo nepochopí, že sexuálna výchova je nutná pre zdravie mladých ľudí, nesie zodpovednosť za nežiaduce tehotenstvá, umelé potraty, sexuálne prenosné choroby a iné tragédie z posledných rokov.

Je však nutné zhodnúť sa na niektorých dielčích otázkach sexuálnej výchovy: ktoré časti sú primerané pre určitý vek, do ktorých tried má byť zaradený výklad o kontracepcii a

kto má byť poverený výukou. Ak teda bude sexuálna výchova integrovaná do rôznych predmetov, nebudú vzhľadom k rôznym osobným vlastnostiam a rôznemu stupňu empatie do myslenia žiakov všetci pedagógovia rovnako kvalifikovaní. Bolo by možné uvažovať i o tom, či nemá senzitívnejšie časti výučby, hlavne partie o kontracepcii a sexuálne prenosných chorobách vrátane AIDS, prevziať externý odborník - lekár. Pri takej angažovanosti odborníka, ktorý nepatrí k žiakom nadradeným osobám, môže potom výuka prebiehať s väčšou otvorenosťou.

Bola tiež vyslovovaná obava, aby v rámci sexuálnej výchovy nebola mládež "indoktrinovaná" v sexuálne alebo morálne nesprávnom smere. Tieto obavy prežívali zo zvláštneho obdobia šesdesiatych rokov, kedy ako v Európe, tak v Amerike sexuálna voľnosť patrila k heslám určitých revoltujúcich skupín mladých ľudí. V Československej republike sa dnes ťažko niekto môže domnievať, že by kvalifikovaní učitelia viedli mládež k erotike (Štěpán, 2009).

2.2 ...emóciách

„Je zrejmé, že citový a sociálny život dieťaťa sa riadi zákonmi všeobecného vývoja a nie je možné v ňom oddeliť citové, sociálne a poznávacie aspekty“ (Piaget, 2007, s.103).

Veľkou väčšinou by si rodičia asi priali, aby ich dieťa bolo citové a citlivé. Aby dokázalo prirodzené ľudské city dávať najavo. Aby dokázalo citlivo vnímať potreby druhých. Aby druhým rozumelo a aby druhí ľudia mali dôvod prijímať ho tiež s porozumením a sympatiou. Nemalo by byť precitlivelé, ale zdravo citové. Malo by vyrastať v človeka zodpovedného, ktorý dokáže ovládať seba a medzi druhými sa dokáže uplatniť. Malo by sa vedieť smiať a mať radosť z radosti druhých, malo by vedieť „plakať s plačúcimi“, ale malo by prežívať smútok i bolesť i strach, keď je pre to dôvod, a nie hneď, keď zvanie obyčajný vánok životnej nepriazne.

Tieto schopnosti, ako dnes vieme, sa vytvárajú, budujú, rozvíjajú, vzdelávajú prakticky od samého počiatku súžitia dieťaťa s „jeho ľuďmi“, tj. tými, ku ktorým patrí a ktorí k nemu majú bytostne hlboký citový vzťah. Začína to súžitím matky s plodom v dobe tehotenstva, pokračuje to kojením, držaním v náručí, úsmevmi, radostnou výmenou akcií a reakcií medzi dieťaťom a ľuďmi v okolí, domácim hraním, ochranou pred najrôznejšími drobnými i vážnejšími nepríjemnosťami atď. Rozhodujúci význam pre

vytváranie prvotného citového vzťahu dieťaťa k „jeho ľuďom“ má pocit bezpečia a istoty, ktoré mu títo ľudia už v jeho kojeneckom a batolivom veku zaistujú. Vtedy sa s najväčšou pravdepodobnosťou rozhoduje o tom, aké toto dieťa bude mať raz navždy vzťahy k druhým ľuďom – vzťahy priateľské, milenecké, manželské, rodičovské, či už ich môžeme či nemôžeme zaradiť do kategórie erotických či sexuálnych.

To teda znamená, že na rovine základných citových vzťahov vždy dieťa vychovávame i sexuálne – málo, veľa – dobre, zle – vedome, nevedome – ale vždy nejako. Záleží teda na tom ako.

Hneď sa však musím dodať, že na túto základnú citovú výchovu nemáme nejaký jeden osvedčený recept (Matějček, 2007).

Transparentným vyjadrením vnútorných pocitov navonok zabraňujeme tomu, aby vznikala takzvaná dvojná väzba. Dvojná väzba je, keď niečo vnútorne prežívame a niečo iného prezentujeme navonok. Tento rozpor je intuitívne rozpoznateľný a vyvoláva v partnerovi (alebo i dieťaťati) neistotu a tým skôr vytvára priestor pre vznik konfliktu. Toto platí predovšetkým pre emócie z pólu negatívneho, to znamená pre prekrývanie smútku, rozčarovania, hnevu, rozladenosti, sklamaní atď.

Keď nie sú viditeľné prejavy v súlade s vnútorným stavom, nemá okolie možnosť vcítiť sa do daného človeka a možno i účinne pomôcť. Existujú mnohé „matky hrdinky“, ktorým pre okolie „nikdy nie je zle“, ale pritom sú sklamané, že ich nik z najbližších nepodporí a nepomôže im; tieto matky očakávajú, že to okolie „nejako spozná“, ale pritom slovne svoju únavu popierajú. Môže to pochopiteľne platiť i pre „otcov silákov“, ktorí predsa niesú žiadne „padavky“.

Musíme pripustiť, že napríklad hnev a zlosť nie sú sami o sebe javy nežiadúce a odsúdeniahodné. Je jasné, že mnohým z nás v tomto okamihu znie v hlave otcov či matkin príkaz „prestaň sa hnevať“ alebo „bež odo mňa a príď, keď budeš dobrá/ý“. Alebo tiež: „Neplač, je to hanba.“ Od raného veku sme boli v našej kultúre výrazne obmedzovaní v prejavoch negatívnych emócií a zdá sa, že mnohí z nás majú teda tieto tendencie v takzvanom zakázanom pásme. A čím viac ich odsúvame za vysoký plot, tým intenzívnejšie a ničivejšie sa môžu prejaviť v dobách záťaže. Platí však, že negatívne emócie sú prirodzené rovnako ako striedanie noci a dňa alebo zimy a tepla a len vďaka ich pociťovaniu môžeme poznať i emócie z druhej strany spektra – teda radosť, nadšenie

a lásku. Zlost' a hnev sú jedny z úplne prirodzených reakcií napríklad na frustráciu, teda na nemožnosť uspokojiť niektoré zo svojich potrieb. Ti, o čom tu hovoríme je však nutnosť naučiť sa pracovať s vyjadrením emócií. Dost' často sa totiž hnev a zlost' obracia proti najbližším, pokiaľ nie sú kultivované. Všetci to asi poznáme, že častokrát si „vylievame zlost'“ na deťoch, i keď nás našťval šéf alebo manžel/ka. A potom sa spoľahlivo dostaví pocit viny a výčitky, ktoré rodičovské či partnerské sebahodnotenie príliš neposilní, priam naopak. Bezprostredné emócie po nejakom partnerovom či potomkovom čine sú niečím, čo vzniká automaticky a čo vlastne nemôžeme ovplyvniť. Ako už naznačujeme, sme ale schopní ovplyvniť, čo s touto emóciou urobíme. Hnev či zlost' naozaj nie sú „hriech“, ale nechať ich ovládnuť deštruktívne naše správanie už tak nevinné nie je. Nie je to však ani nežiadúce – emócie nemôžu byť celkom v područí rozumu. Za prvé to snád' ani nejde a za druhé by sa týmto spôsobom mohlo zo vzťahov vytratiť spontánne prežívanie a prejavy, čo tiež nie je žiadúce. Takže ide skutočne o kultiváciu emócií, nie o ich potlačenie (Lacinová, 2008).

2.2.1 ...vyjadrovaní negatívnych emócií

Obviňovaním a útokom vyvolávame defenzívu, obranu, vracanie úderu, nie pochopenie, podporu a pomoc. Pocity sa najlepšie vyjadrujú v prvej osobe, kedy človek hovorí sám za seba. Je skutočne veľký významový rozdiel, keď sa povie: „Si hrozný/á, zase si nechal otvorenú pastu na umyvadle...“ alebo „Naozaj ma šťve, že je celé umyvadlo špinavé od otvorenej pasty, potešilo by ma, keby si ju zavrel/a alebo to umyvadlo po sebe umyl/a.“ Doporučuje sa preto nahradiť všetky vety „Ty si... Ty vždycky...“ úvodom „Mrzí ma... Som smutný/á, pretože... Hnevá ma, keď...“ Rovnakým spôsobom je dobré vyjadrovať to, čo sa nám nepáči aj smerom k deťom. Je fakt, že v začiatkoch to moc nejde, človeku to akoby zle vychádza z úst, ale existujú ľudia, ktorí si pripevnili tieto formulácie napr. na chladničku, aby si ich pripomínali, keď dojde na „vec“. Ešte jedno je nutné uviesť. Stáva sa, že keď sa tento spôsob vyjadrovania emócií deti naučia (čo je do života veľký prínos a výchovný úspech), ich konštruktívne vyjadrenie niečoho, čo sa im nepáči, môže prekvapiť okolie. Pretože predchádzajúce generácie neboli k takémuto spôsobu komunikácie vedené, môže byť veta typu „mňa naozaj hnevá, že u teba, babička, musím nosiť o jeden sveter viac ako doma, potom mi je teplo a potím sa“ vnímaná ako drzosť. Je dobré v takýchto prípadoch s dotýčnou osobou hovoriť a vysvetliť jej, prečo dieťa vediete

k takémuto spôsobu vyjadrovania negatívnych emócií. Pokiaľ sa to urobí takticky a nevyznie to ako „poučovanie“, je nádej na úspech (Lacinová, 2008).

Hnev, smútok, nespokojnosť sú normálne a prirodzené. Nie je dobré ich zatracovať, treba ich ventilovať. Rodičia by mali vytvárať deťom primerané podmienky na vyjadrenie a precítenie negatívnych emócií. Vzдор, citové výbuchy sú dôležitou súčasťou vývoja a dieťa sa musí naučiť kedy im dať voľný priechod.

Nikdy neobviňujeme deti z toho ako sa cítíme. Vytvárame tak pocity viny a manipulujeme deťmi pomocou citov. Keď dieťa začína svoje city potláčať, stráca spojenie so svojou pravou identitou. Nezabúdajme sa ospravedlniť deťom ak nezvládneme situáciu a ublížime im. Keď deti majú možnosť prejaviť negatívne emócie, nestratia spojenie sami so sebou, budú sa prijímať také aké sú a budú schopné sebalásky (Grellová, 2009).

2.2.2 ...vyjadrovaní pozitívnych emócií

Rovnako ako je dobré vyjadrovať, čo nás trápi, je dôležité vyjadriť i pocity spokojnosti a radosti alebo tiež druhých pochváliť, vedieť im dať najavo, že ich máme radi.

Chvála, chvála – tak znie často doporučené psychologov z poradien, ale často si môžeme oprávnene vraviť: „Chválil/a by som, ale ono skutočne v poslednej dobe nie je za čo!“ Vtedy sa doporučuje, aby sa chválilo niečo, čo vlastne nezávisí na správaní a výkone dieťaťa. Napriek tomu, že má dieťa v žiackej knižke pár trojok a doobeda rozbiolo ďalší tanier, stále ostáva k oceneniu „aspoň“ samotné dieťa – ako pekné vlasy, oči, úsmev. Keď dieťa nakreslí nevydarený obrázok, nemalo by sa mu klamať, že je výborný maliar, čo by ani nebolo dobré do budúcnosti. Je dobré miesto toho povedať „mne sa ten obrázok páči“, a to bude pravda, ktorej dieťa môže veriť. Navyše sa nevytvára prostredie pre vznik falošných predstáv o schopnostiach dieťaťa, ktoré by v škôlke alebo v škole mohli v kontakte s výkonmi iných (napríklad nadanejších) detí naraziť a vyvolať tak pochybnosti o úprimnosti (Lacinová, 2008).

„Smiať sa spoločne predstavuje akýsi vyšší stupeň komunikácie. Je to niečo, čo ide nad dĺvanie sa do očí, nad dotyky, nad obyčajnú zmenu príjemných podnetov, nad vnímanie a chápanie skutočnosti. Ide tu o vzájomnosť na vyššej úrovni, o vzájomné zdieľanie radosti, o snahu jeden druhému urobiť zábavu, príjemnosť, ide o odpútanie sa od

skutočnosti“ (Matějček, 2008, s. 55). Preto spoločne zdieľané pozitívne emócie považujeme vo výchove dieťa za mimoriadne dôležité a nenahraditeľné.

2.3 ...smrti

Smrť je prirodzenou súčasťou života a je okolo našich detí stále: zo stromu opadávajú suché listy, na chodníku leží mŕtva lastovička, cestou na nákup prechádzame okolo pohrebného sprievodu, v správach v rádiu alebo televízii počujeme o úmrtiach, nakoniec sa s ňou stretávame v rodine alebo blízkom okolí. Často predpokladáme, že deti nie sú pripravené pochopiť bolesť. Bojíme sa, že rozhovory o smrti a bolesti im bolesť iba znásobia a budú ich zbytočne trápiť. Literárne údaje aj skúsenosti napr. v hospici potvrdzujú, že opak je pravdou.

Dieťa je pripravené pochopiť realitu smrti lepšie, než si myslíme. Smútok a bolesť, rovnako ako aj hra, plač, spánok alebo smiech, sú prirodzené súčasti detského života. Dieťa zvládne slzy, no nie zradu, zvládne smútok, ale nie podvod. Vyhybanie sa téme smrti deti neochráni od bolesti, práve naopak, prinesie im do života chaos, znásobí ich strach a úzkosť, dá priestor na rozvoj bolestných fantázií, ktoré neodrážajú realitu.

Smrť sa učíme chápať celý život. Od narodenia až do neskorej staroby. Ako a kedy s deťmi hovoriť, aby im rozhovor pomohol a bol im na prospech? Vo väčšine prípadov je dobré, ak sa dieťa dozvie o smrti a o bolesti skôr, než sa ho bytostne dotknú. Mnohé deti tak ako rastú a dozrievajú, sa smrťou prirodzene zaoberajú. Veľmi často sa najmä v predškolskom veku pýtajú: „Mami, vtáčik, ktorý ležal na ceste, zomrel, aj náš Riki (andulka) zomrie? A čo s ním potom bude?“ Spôsob, akým smrť dieťaťu vysvetlíme, resp. popíšeme, má veľký vplyv na to, či dieťa tento jav v rámci svojich možností pochopí a prijme, alebo sa ponorí do úzkostných a strachom naplnených fantázií. Ak vycíti, že smrť napriek bolesti a smútku prijímame, má možnosť prebrať tento postoj od nás, naučiť sa zvládať bolesť a smútok a vnútorne rásť. Ak vycíti, že sa rozhovoru o smrti vyhybame a smrť je pre nás neprijateľná a strašidelná, nebude sa už ďalej pýtať, pretože tuší, že rozhovor o smrti je pre nás bolestný. Deti nechcú, aby dospelí, najmä rodičia trpeli a usilujú sa ich chrániť. Ak dieťa pochopí, že smrť je strašiakom, naučí sa ju vytesniť, vyhybať sa jej a ak sa neskôr dostane do jej blízkosti, bude prežívať veľkú úzkosť a strach. V dospelosti nebude pripravené postaviť sa jej tvárou v tvár a bude musieť prejsť bolestným procesom zrenia, aby zmenilo svoj postoj a prežívanie (Jasenková, 2008).

Veľmi dôležité je, aby sa deťom vysvetľovali veci čo najjednoduchšie. Používať by sa mali jednoduché výrazy. Je dôležité byť pravdivý, nerozprávať o tom že dotýčaný niekam odišiel a že sa nechystá dlhšiu dobu vrátiť. Používať voľne slová „mŕtvy“ a „smrť“. Je dobré sa s dieťaťom posadiť, vziať ho do náručia a povedať: „Stalo sa niečo veľmi smutného. Otecko ťažko ochorel, dostal chorobu, ktorú mnoho ľudí nedostáva (alebo čokoľvek pravdivé) a zomrel. Nikto nie je vinný za jeho smrť. Bude nám strašne chýbať, pretože sme ho veľmi ľúbili a on ľúbil nás.“ Ale je na mieste vysvetliť, že blízki z rodiny pravdepodobne neumrú, len preto, že niekedy v budúcnosti ochorejú. Povzbudzujú deti k otázkam, aby sme vedeli, ako to dieťa vo svojej „dušičke“ spracováva. Možno sa deti opýtajú: „Čo je to mŕtvy?“ Môže sa napríklad odpovedať: „Mŕtvy znamená, že telo prestalo pracovať a nemôže robiť nič z toho, čo robilo predtým - nemôže hovoriť, pozeráť sa, počúvať a nemôže ani nič cítiť“.

Nie je dobré hovoriť, že sa zosnulý vydal na dlhú cestu. Dieťa ma predovšetkým strach, že bude opustené, najmä vtedy keď mu zomrel jeden z rodičov. Keď sa bude hovoriť, že zosnulý sa vydal na dlhú cestu, môže to v dieťati vyvolať pocit opustenosti a osamelosti, a možno si povie: „Babička odišla a ani sa so mnou nerozlúčila?“ V prípade malých detí je potreba dávať tiež pozor na vyjadrenia, že zosnulý šiel spať. Deti majú sklon brať všetko doslova. Môže sa mu po opakovaní tohto tvrdenia prekryť spánok zo smrťou, môže potom ulíhať a zaspávať zo strachom.

Deti niekedy premýšľajú viac ako dospelí. Zaoberajú sa aj tým, čo bude po smrti a niekedy položia priamu otázku: „A čo bude potom?“ Koncepty posmrtného života môžu byť rôzne. Je na nás dospelých hľadať citlivý spôsob, ako dieťaťu tieto myšlienky sprostredkovať, aby si nevytvorilo fantázie, ktoré budú naplnené strachom a úzkosťou. Koncept duše a tela, neba a pekla môže byť najmä pre menšie deti náročný na pochopenie. Môžu sa pýtať: „Ak starý otec pôjde do neba, tak prečo ho dali do hrobu?“ Možno je potrebné dodať, že duša išla do neba a telo do hrobu a mať pripravenú jednoduchú a názornú odpoveď, ak sa dieťa bude pýtať, čo je to duša. Smrť a utrpenie sa neodporúča spájať s potrestaním ani s odmenou. Deti potrebujú počuť, že zomierajú aj mladí, aj starí aj dobrí, aj zlí (Jasenková, 2008).

Je celkom normálne, že sa deti pýtajú na smrť, smútok, Boha a nebo. Pre dospelých sú to však zrazu otázky ťažké a nepríjemné, pretože sa dotýkajú toho, čo sami potlačujú alebo popierajú. Lenže čím viac dospelí zo svojho života vymietajú smrť, čím viac si

pripadajú vydaní na milosť a nemilosť tomuto hraničnému zážitku, tým skôr deti cítia, že sú svojimi najbližšími zanechané stiesňujúcim zážitkom na pospas, bez opory, bez orientácie. Rovnako je treba mať na pamäti, že ak sa deti pýtajú na smrť, nepýtajú sa na koniec sveta – v ich otázkach je obsiahnuté pranie. Deti si prajú vyznať sa v ústredných otázkach života vôbec.

Ako symbol je smrť súčasťou detského vývoja už veľmi skoro. Vývoj sám je nemysliteľný bez autonómie, a samostatnosť sa nemôže rozvinúť bez zážitkov odlúčenia od dôverne známych osôb a situácií. K základným existencionálnym skúsenostiam dieťaťa patrí odlúčenie sa od symbiotickej jednoty s matkou a vymanenie sa zo skrytosti a bezpečnosti rodiny alebo okruhu blízkych osôb.

Smrť má čo do činenia s rozlúčením a odlukou. V zážitkoch rozchodov a odlúčení je nejako prítomná nezvratnosť smrti. Dieťa potrebuje zážitky tohto druhu, aby sa mohlo vyvíjať ku vzniku samostatnej a sebavedomej osobnosti, aby si dokázalo povedať „dokážem to sám/sama“, aby malo odvahu k hraničným situáciám, ako je „už sa zaobídeme aj bez rodičov“.

Život, z ktorého sú vylúčené obrazy a symbol smrti, je životom neúplným a úbohým. Deti to dobre cítia, nakoľko vnímajú skutočnosť polárne – práve v jej celkovosti. K životu patrí smrť. Neoceniteľná hodnota zdravia je podmienená existenciou chorôb. Nie je šťastie bez bolesti. Až v porážke sa ukazuje neprekonateľná sila víťazstva. Bez šedivosti všednosti nemožno vnútorne prežívať slávnostné rituály. K noci patrí deň, ku dňu noc, mesiac a slnko patrí nerozlučne k sebe, rovnako ako ku zmiereniu patrí spor. Deti tušia, že smrť nie je koniec.

Všeobecne patrí, že do témy smrti by sa rodičia a vychovávatelia mali púšťať až vtedy, keď sa deti samé začnú pýtať (čo však, ako je zrejmé z vyššie zmieneného textu, nie je názorom ku ktorému sa prikláňajú všetci odborníci). Pre dieťa je obvykle priveľkou citovou záťažou, ak je im táto téma niekým zdieľaná. Áno, ak je už otázka položená, mali by dospeli pozorne počúvať, čo chce dieťa vlastne vedieť. A pri neistote je vždy možné pomôcť si múdrymi a jednoduchými spätnými otázkami (Rogge, 2005). Na tomto mieste nám teda vznikla polemika odborníkov o čase, kedy s dieťaťom začať o smrti hovoriť. Naším názorom je, že sa dieťa lepšie vysporiada so situáciou, na ktorú bolo aspoň trochu pripravené, najmä keď sa jedná o tak citlivú a bolestivú tému, akou smrť bezpochyby je.

Významnou udalosťou v živote dieťaťa je i pohreb. Rodičia by mali brať do úvahy aj pocity detí. Pokiaľ sa deti nechcú zúčastniť pohrebu, je potrebné rešpektovať ich, nijako ich nepresviedčať a nenútiť ich, presviedčaním sa v nich môže vyvolávať pocit viny za to, že nepôjdu. Pokiaľ chcú ísť, je dobré podrobne im opísať, čo sa tam bude diať, vrátane skutočnosti, že tam bude truhla a možno že v nej uvidia zosnulého. Tiež treba vysvetliť, že asi uvidí mnoho ľudí, ktorí budú smutní, a tak budú plakať. Je potreba nechať deti, aby sa pýtali na všetko čo ich zaujíma. Spoznať ich obavy i dôvody strachu. Opakovane ich uistiť, že keď budú chcieť, môžu z pohrebu odísť.

2.4 ...rodine

Súčasný stav rodiny a manželstva nie je jednoznačne pozitívny ani negatívny, pretože sa nachádza na rôznom stupni svojho rozvoja, prípadne úpadku. A pretože nejde len o materiálne základy, ale tiež duchovné základy rodiny a manželstva, a pretože ide zároveň o všeobecný fenomén ľudstva, t.j. základnú podmienku ďalšej existencie človeka vôbec, potom sa bez jeho riešenia neobjíde žiadna spoločnosť, žiadna rodina a žiadne manželstvo.

V minulosti vstupovali do procesu vývoja rodiny zlášť svadby mladistvých, nevyzrelých telesne ani fyzicky, zvlášť morálne, ako i v kognitívnej rovine. Rodina, ktorá by mala vystupovať ako hlavný činiteľ pri utváraní osobnosti jedinca, vrátane jeho ranej výchovy a neskôr i výchovy k manželstvu a rodičovstvu, túto funkciu v tejto fáze vývoja spoločnosti neplní a do značnej miery ani plniť nemôže. Tieto zásady sú však na školách realizované väčšinou jednorázovo formou všeobecných poučení v niekoľkých mimoriadnych prednáškach či besedách a v tejto forme nesplňujú svoj hlavný účel. Tiež predmanželské a manželské poradne, zriadené pôvodne vo všetkých krajoch republiky, pomáhali riešiť nielen kritické a problémové prípady narušených manželstiev a rodín, ale nemohli ešte poskytovať pravidelnú, nie to ešte preventívnu pomoc všetkým potrebným rodinám. Navyiac, aj keď žijeme vo vyspelej demokratickej spoločnosti, neposkytujeme mladým ľuďom ani základné vedecké fakty o pôsobení sociálnych a genetických vplyvov – kladných i záporných, ako je tomu už v celej rade vyspelých európskych krajín a v USA (tzv. Psychogenetické karty a lekárske vysvedčenie pre oboch partnerov pred svadbou) ai.

Všetko v prvom rade záleží na rodine, nie na škole alebo na spoločnosti, pretože škola skôr vyučuje a poskytuje základy vedenia, umenia a znalostí a pripravuje na povolanie, ale rodina skutočne vychováva a vedie k sebvýchove. A sebvýchova je práve

to najdôležitejšie v živote každého jedinca. Ta nie je možná bez rodinného zázemia, bez rodičov a prarodičov a nie je možná ani bez detí a vnúčat – proste bez rodiny. To je jednoduchá skúsenosť mnohých storočí a tisícročí jej existencie.

„Zvlášť dnes zostáva rodina onou zátokou Dobrej pohody, mysom Dobrej nádeje i so všetkými tými škripajúcimi peripetiami, pretože rodina vytvára a zároveň je domovom, útočiskom a ako hovorili starí Česi, je svorníkom ľudstva. Práve v rodine sa stretáva konečno s nekonečnom – duchovný svet s materiálnym – život so smrťou a srdce s rozumom“ (Wolf, 2004, s.116).

Existuje termín zdravé rodinné fungovanie, ktoré sa používa k popisu vzťahových procesov v rodine. Lapidárnu definíciu rodinného fungovania podala Pattersonová (In.: Sobotková, 2007, s. 71): *„Rodinné fungovanie je spôsob, akým rodina plní svoje funkcie“*. Tie autorka vymenováva takto:

- Začlenenie jedinca do rodinnej štruktúry (poskytuje pocit spolunáležitosti, ovplyvňuje osobnú identitu, zmysel a zameranie života);
- Ekonomická podpora (zaisťovanie základných i rozvojových potrieb členov rodiny);
- Starostlivosť, výchova, socializácia (umožňuje fyzický, psychický, sociálny a duševný vývoj detí i dospelých, sprostredkuje sociálne hodnoty a normy);
- Ochrana zraniteľných členov (mladých, chorých, handicapovaných, starých či na ostatných nejako závislých ai.).

Ak sa pýtame, čo charakterizuje funkčnú a odolnú rodinu, musíme sa zaujímať tiež o základné rodinné procesy. I keď rodinné fungovanie je jav nesmierne zložitý, mnohí autori sa zhodujú na tom, že existujú jeho tri základné a nosné princípy: súdržnosť, adaptabilita a komunikácia (Sobotková, 2007).

O komunikáciu by sme sa radi v tomto momente opreli.

Komunikáciu v rodine chápeme *„... ako prostriedok kooperácie, koordinácie rodinných aktivít, aj ako prostriedok na plnenie hlavnej funkcie rodiny: uspokojovanie potreby porozumenia, lásky, akceptácie každého jej člena“* (Šimová, 1998, s. 112). Absencia komunikácie v rannom detstve a nedostatky v spôsobe komunikácie môžu viesť k psychickej deprivácii (Langmeier, Matějček, 1968, Čáp, 1996):

- Nízka úroveň slovného vyjadrovania v styku s dieťaťom sťažuje vývoj reči, učenia a myslenia.
- Obmedzovanie styku dieťaťa s vrstovníkmi sťažuje osvojenie sociálnych zručností, zvyšuje neistotu dieťaťa a jeho introverziu.
- Ak dieťa a dospelávajúci človek komunikuje prevažne až výlučne s osobami jediného pohlavia (napr. v neúplnej rodine), sťažuje to komunikáciu s druhým pohlavím v dospelosti.
- Dieťa potrebuje skúsenosť z komunikácie s osobami všetkých vekových kategórií – s deťmi, s dospelými i s najstaršou generáciou.

Rodina je prostredím, v ktorom si ľudia vytvárajú vzájomné vzťahy, pričom komunikácia je ideálnym prostriedkom k tomu, aby sa rodina pre nich stala domovom. Rodina tiež môže byť miestom šťastia a spokojnosti, alebo naopak aj miestom bolesti a utrpenia. *„Domov je tým najsilnejším faktorom, ktorý určuje ako šťastný, bezpečný a vyrovnaný mladý človek je, ako sa správa k dospelým, kamarátom alebo deťom, ako verí sám sebe a ako reaguje na nové alebo neznáme situácie. Bez ohľadu na to, koľko rôznych vplyvov na mladého človeka pôsobí, je vplyv domova v jeho živote najhlbší“* (Cambell, 1993, s. 7). Deti, ktoré prežili pekné detstvo a mali pekný domov, s väčšou pravdepodobnosťou vytvoria pekný domov svojim deťom, keď nastane ten správny čas. Domov je jednou z podmienok utvárania si vlastného „ja“, vlastnej identity (Matějček, 1996). Kvalita vzájomnej komunikácie v rodine závisí od jej členov. Každý svojim spôsobom prispieva k úrovni komunikácie, či už vedome, alebo nevedome. V podstate všetko, čo členovia robia, sa týka komunikácie. Aj člen rodiny, ktorý sa doma zdržuje minimálne a pokiaľ tam je, komunikuje len v najnutnejších situáciách, vysiela tým jasný a dôrazný signál. Nie je možné nekomunikovať. V tejto súvislosti je zřejmé, že je v našom záujme naučiť sa efektívne komunikovať. Komunikácia vplýva na utváranie osobnosti človeka. Záleží na tom, aby dieťa malo základné skúsenosti priaznivej komunikácie a *„bezpečný prístav, kam se uchýlit' a nabrat' silu, istotu v základných osobných vzťahoch“* (Čáp, 1996, s.95). Ľudia, ktorí vedia komunikovať, vedia utvárať a udržiavať vzťahy. Efektívna komunikácia je jedným zo základných pravidiel šťastnej rodiny. Rodiny, v ktorých sa komunikuje na všetkých úrovniach, vytvárajú podmienky pre zdravý psychický vývin a upevňujú citové väzby. Toto pravidlo platí tak pre partnerov, ako aj pre deti.

Komunikácia v rodine by mala prebiehať v pozitívnej klíme. Komunikácia vplýva na vytváranie pozitívnej klímy v rodine a klíma rodiny spätne vplýva na úroveň komunikácie. Pozitívna klíma v rodine vzbudzuje záujem vymieňať si navzájom informácie, naopak, keď je klíma rodiny narušená zlými vzťahmi v rodine, komunikácia je obmedzená, alebo ju sprevádzajú rôzne negatívne prejavy (napr. hnev, strach, agresia).

R. Posse a J. Melgosa (2001) vymedzili desať prekážok, ktoré bránia v rodinnej komunikácii:

1. Mnoho záväzkov týkajúcich sa práce, sociálnej oblasti a rýchly životný štýl moderného spôsobu života vystavuje členov rodiny neustálemu stresu.
2. Obmedzené vzťahy so širšou rodinou a susedmi, ktoré v minulosti starostlivo udržiavali.
3. Rozdiely v temperamente a individuálne zvláštnosti, ktoré rodičia alebo deti nie vždy chápu.
4. Profesionálne nároky a nadmerné zaujatie vlastnými záležitosťami často oslabujú náš záujem o kontakty s druhými.
5. Posmešky, kritickosť a ponižujúce poznámky namierené na deti v prítomnosti iných značne poškodzujú slobodu prejavu dieťaťa.
6. Predsudky voči jednému členovi rodiny, ktoré môžu viesť k jeho posudzovaniu bez toho, aby sme ho vypočuli.
7. Siahanie po rýchlych riešeniach bez nevyhnutnej trpezlivosti alebo múdrosti pri hľadaní najlepšieho riešenia.
8. Prehnané sebazdôrazňovanie v protiklade k nápomocnému a altruistickému prístupu.
9. Tvrdohlavosť v postojoch, ktoré sťažuje dosiahnutie kompromisu. I paternalistický (nadradený, tútorský) alebo diktátorský prístup jedného člena rodiny k inému členovi.

Tieto bariéry v komunikácii môžu vyvolať zbytočné nedorozumenia a problémy a preto je vhodné im predchádzať. Na komunikáciu by sme si mali nájsť primeraný časový priestor.

Komunikácia v rodine je v súčasnosti determinovaná nedostatkom času. „V Spojených štátoch amerických trávia dnešní rodičia so svojimi deťmi o 40% času

menej než rodičia predchádzajúcej generácie. Analýza anglickej spoločnosti z roku 1996 ukázala, že vo všedných pracovných dňoch viac než polovica opýtaných otcov venuje svojim deťom menej ako päť minút denne“ (Elliot, 1998, s. 36). Analogická situácia je i v našej spoločnosti. *„Otec s deťmi u nás priemerne hovorí 9 minút denne (mimo víkendov) a matka 24 minút, aj to kvalita týchto rozhovorov sa redukuje na príkazy, kontrolu, organizovanie“* (Zelina, 1994, s. 207). Potreba komunikovať s inými ľuďmi patrí medzi najzákladnejšie ľudské potreby. *„Reč je dôležitá a spôsob reči medzi rodičom a dieťaťom je životne dôležitý. Ak pozorujeme ich slovný kontakt — najmä reakciu rodiča na komunikáciu dieťaťa — dozvedáme sa pomerne veľa o danom vzťahu medzi rodičom a dieťaťom“* (Gordon, 1995, s. 35).

Rodina poskytuje dieťaťu základný model — model sociálnej interakcie a komunikácie v malej sociálnej skupine. Spôsob komunikácie, citového reagovania a citových vzťahov sa prenáša zo skúseností získaných v detstve a v rodine do ďalších osobných vzťahov jedinca, do vzťahov k partnerovi, k vlastným deťom a pod. (Kratochvíl, 1985).

Spôsob a úroveň komunikácie v rodine je podmienený mnohými faktormi. Medzi najdôležitejšie faktory patrí sociokultúrna úroveň rodiny, ktorá je vyjadrená predovšetkým vzdelaním rodičov. Spôsob komunikácie v rodinách s nízkou sociokultúrnou úrovňou je z hľadiska zdravého osobnostného vývinu dieťaťa nepriaznivý. Nedostatočná slovná zásoba, problémy súvisiace s vyjadrovaním a formulovaním vlastných myšlienok, neschopnosť viesť s členmi rodiny dialóg, nevhodné zásahy do priebehu komunikácie, to všetko sú prekážky brániace úspešnej komunikácii v rodine. Na komunikáciu v rodine vplýva aj vek rodičov. Niektorí starší rodičia majú v komunikácii sklon sústavne dieťa poučať, sú neprimerane prísni, komunikácia je pre nich nástrojom na manipuláciu s nimi. Na druhej strane, niektorí príliš mladí rodičia (tí, ktorí nezvládajú rodičovskú rolu) sa vyznačujú v komunikácii pasívnym prístupom, alebo sa dostávajú do pozície, keď manipulujú s nimi samotné deti. *„Pôsobenie rodiny na dieťa môže ďalej závisieť na tom, ku ktorej národnosti a socioprofesnej skupine patria rodičia, aký je ich svetový názor, politické a náboženské presvedčenie a pod.“* (Čáp, 1997, s. 273). Úroveň komunikácie v rodine je determinovaná predovšetkým, tým ako spolu vzájomne komunikujú rodičia (Salomé, 1997).

2.5 ...drogách a závislostiach

Téma drôg môže byť pre deti (malé i dospievajúce) mäťúca. Keď sú také nebezpečné, prečo sa televízia, filmy, hudba i reklamy tak často pozerajú na užívanie drôg a alkoholu ako na niečo skvelé a „cool“? Hovoríme s deťmi otvorene a pomôžeme im rozlíšiť realitu od fikcie.

Množstvo dospelých toleruje, že nepľnoleté deti fajčia marihuanu, alebo si čas od času dajú pivo. Hlavne v období puberty rodičia strácajú kontakt so svojimi deťmi. Dosiagnúť obojstranného porozumenia je veľmi obtiažne a jedna kríza alebo konflikt strieda druhú. Takže pokiaľ dieťa občas fajčí alebo pije pivo, vyzerá to v takejto situácii ako maličkosť. Najmä v ťažkých obdobiach ale majú rodičia svoju rodičovskú povinnosť a nejde o jeden joint, ale o to, čo sa z toho môže vyvinúť.

Práve dospievanie je obdobím, kedy sa skúšajú nové veci. Násťroční sa z mnohých dôvodov (vrátane zvedavosti) zoznamujú s alkoholom a ďalšími drogami, pretože sa cítia dobre, znižujú tak stres, majú pocit, že sú dospelejší. Často nemôžu odolať, keď ostatní niečo skúšajú, pretože túžia patriť do partie a nechcú mať pocit outsidera. Dospievajúce deti sa môžu stretnúť s drogami a alkoholom mnohými spôsobmi a zoznam dostupných drôg, legálnych i nelegálnych, je veľmi dlhý. Medzi tie legálne patrí alkohol, lieky na predpis, inhalačné prostriedky (výpary z lepidiel, aerosoly a rozpúšťadlá) a voľne dostupné prípravky proti kašľu, nachladnutiu, na spanie a diétu. Najbežnejšími nelegálnymi drogami sú marihuana (tráva), povzbudzujúce látky (kokaín, crack a speed), opiáty, heroín, LSD a syntetické drogy (extáza). Mladí ľudia bohužiaľ často nevidia vzťah medzi svojimi dnešnými činmi a zajtrajšími následkami. Majú pocit, že sú nezničiteľní a imúnni voči problémom, ktoré zažívajú ostatní. Pitie alkoholu a fajčenie tabaku v mladom veku zvyšuje riziko neskoršieho užívania iných drôg. Niektorí mladí budú experimentovať a prestanú s tým alebo budú brať drogy len príležitostne, bez toho, aby sa dostali do väčších problémov. Iní si rozvinú závislosť, preorientujú sa na viac nebezpečné drogy a spôsobia veľké škody ako sebe, tak ostatným. Je ťažké spoznať, ktorý mladý človek bude len experimentovať a prestane a ktorí si „vypestuje“ vážny problém. Najviac rizikovou skupinou pre rozvoj problémov s alkoholom sú násťroční, ktorí majú v rodine niekoho, kto bral drogy, ktorí sú v depresii, majú malé sebavedomie a pocit, že nezapadajú do kolektívu.

Ako je to s alkoholom? Celosvetovo začínajú deti podľa štatistík ochutnávať alkohol v priemere v 12-tich rokoch, čo je veľmi znepokojivé; české deti začínajú ešte skôr – najmä pokiaľ ide o pivo. Český národ drží rekord v spotrebe piva na hlavu a smutné je, že české deti sú rovnako „výkonné“ ako dospelí. Podľa štúdie Európskej únie pijú viac už len rakúski teenageri.

Pitie alkoholu je bezpochyby najväčším problémom medzi teenagermi. Na rozdiel od ostatných drôg sa mierne pitie alkoholu vo väčšine dospelých spoločenských kruhov považuje za prijateľné. Pivo hrá v Českej republike veľmi špeciálnu úlohu; je lacné, je to národný nápoj a rodičia často zabúdajú, že je to tiež alkohol, a teda i droga. Podľa zákona nie je dovolené podávať alkohol deťom mladším 18 rokov; štúdia 10 a 11 ročných detí z 25-tich pražských základných škôl, ktorú vykonalo občianske združenie Prev-Centrum v spolupráci s Akadémiou vied ČR, ukázala, že polovica detí od 5-tej triedy bola schopná si bez problémov kúpiť alkohol alebo cigarety.

Pokiaľ bude alkohol lacnejší ako limonáda, a neplnoleté deti tak budú mať ľahký prístup k alkoholu, bude úlohou rodičov, aby naučili svoje deti zodpovedne zaobchádzať s alkoholom. Vzhľadom k tomu, že rodičia prijímajú mierne i intenzívnejšie užívanie alkoholu, môže to vyzeráť, že to takmer nie je nebezpečné; užívanie alkoholu nástrojnými by však malo byť považované za veľmi kritické nielen kvôli riziku neskoršieho alkoholizmu, ale kvôli tomu, že títo mladí ľudia ohrozujú sami seba. Rodičia by preto mali mať na pamäti, že každý rok zomrú alebo sú zranené tisíce mladých ľudí pri automobilových nehodách spôsobených alkoholom.

Ako však spoznať, že deti berú drogy a ako na to reagovať? Deti by sa mali o drogách a možných následkoch vzdelávať. Každé dieťa sa s alkoholom, trávou alebo inými drogami skôr či neskôr stretne – otázkou je len to, či bude pripravené povedať „nie“. Dôležité je zostať s dieťaťom v kontakte. Pokiaľ existuje dobrý vzťah, je dospelý schopný zabrániť užívaniu drôg alebo spoznať, či sa rozvíja nejaký problém. Varovné signály užívania alkoholu alebo drôg sa neobjavujú zo dňa na deň, rozvíjajú sa pomaly. Niektoré signály by ale mali pritiahnúť pozornosť a pokiaľ existuje podozrenie, že dieťa užíva drogy, malo by sa s ním o tom vedieť úplne otvorene porozprávať.

Takisto konzumácia alkoholu nie je žiadna maličkosť. Deti so zdravým sebedomím pravdepodobne ľahšie povedia alkoholu „nie“. Dôležitá je i rola rodičov,

ktorí sú vzorom pre svoje deti. Deti sa od rodičov učia, aký dôležitý a významný je – alebo nie je – alkohol v každodennom živote. Štúdie ukazujú, že deti majú jasnú predstavu o postavení alkoholu („poňatí alkoholu“) už v 7 až 9 rokoch podľa toho, ako s alkoholom zaobchádzajú rodičia a dospelí v ich okolí. Preto by sa rodičia mali riadiť určitými pravidlami:

- Nikdy pred deťmi nevravieť, že alkohol uvoľňuje a je chutný.
- Nikdy neponúkať alkohol malým deťom.
- Dávať si pozor, aby deti neužívali lieky alebo nejedli sladkosti s alkoholom, pretože i to znižuje „prah zábran“; na množstve alkoholu nezáleží, pretože je možné ho prijímať i v malých dávkach.
- Neposielať deti, aby kupovali dospelým alkohol (napr. pivo).
- Násťročným (od 14-tich rokov) sa môže pri špeciálnych príležitostiach dovoliť, aby si usrkli alebo priťukli pohárikmi, aby tak zmizlo okúzlenie alkoholom. Vždy mať na pamäti, že cieľom nie je úplná abstinencia, ale to, ako sa naučiť piť alkohol zodpovedne a racionálne.

Ako sa dá spoznať, či dieťa užíva drogy alebo alkohol? Je to ťažké, pretože zmeny nálad alebo prístupov, neobvyklé výbuchy hnevu, zmeny spánkového režimu a zmeny koníčkov alebo záujmov sú v tomto období normálne. Dajú sa hľadať príznaky depresie, abstinénne príznaky, ľahostajnosť pri starostlivosti o vzhľad alebo nepriateľstvo. Tiež je nutné pýtať sa samých seba, či sa dieťaťu darí v škole, vychádza s kamarátmi, zúčastňuje sa športových alebo iných aktivít. Nasledujú zmeny by však mali pritiahnúť pozornosť. Deti môžu napríklad:

- Meniť priateľov.
- Mať negatívny prístup k práci v škole, chodiť poza školu alebo si zhoršiť známky.
- Zvyšovať utajovanie vecí alebo činností.
- Používať vonné tyčinky, osviežovače vzduchu alebo parfém (aby tak prekryli dym či chemický zápach).
- Nepatrne meniť konverzáciu s kamarátmi, napríklad na viac tajností, používať „zakódovanú reč“.

- Meniť zvyky v obliekaní; sú okúzlení oblečením, ktoré zdôrazňuje pripojenie k určitej skupine.
- Častejšie si požičiavať peniaze; alebo sa peniaze náhle strácajú z peňaženiek rodičov.
- Dôkazy v podobe výbavy na výrobu drôg, napríklad fajky, cigaretové papieriky a pod.
- Strácanie výrobkov v domácnosti, ktoré sa dajú inhalovať (napríklad laky na vlasy, laky na nechty, bežné produkty pre domácnosť); handričky a papierové sáčky sa dajú niekedy použiť ako doplnky.
- Objavenie kvapiek do očí, ktoré možno použiť k zamaskovaniu očí podliatych krvou alebo rozšírených zreničiek.
- Používanie ústnej vody alebo ústneho spreja (k zakrytiu pachu alkoholu).
- Strácanie predpísaných liekov – najmä narkotík a antidepresív.
- Náhle zmeny nálad.

Exituje niekoľko jednoduchých krokov, ktoré pomôžu mať prehľad o aktivitách dieťaťa a nestratiť kontakt s nimi, i keď 15-roční „skorodospeláci“ nemajú radi, keď si vediete záznamy o tom, kde sú a čo tam robia.

- Hovoriť s dospelujúcim dieťaťom a zaujímať sa o to, čo robí. Pri nakupovaní alebo jazde v aute sa nenúteno spýtať, ako sa darí v škole, čo kamaráti, aké má plány na víkend a pod.
- Snaha o spoločné rodinné trávenie času a snaha byť súčasťou života dieťaťa. Budovanie si puta s dieťaťom. Stanovenie pravidiel. Vysvetlenie teenagerovi, že užívanie drôg a alkoholu je neprípustné a že tieto pravidlá sú dôležité preto, aby bol v bezpečí. Stanovenie hraníc a jasných následkov pri ich porušení.
- Informovanosť o tom, kde sa dieťa nachádza a čo počas tejto doby bez dohľadu bude robiť. Prieskumy ukazujú, že mládež, ktorá nie je pod dohľadom, trikrát častejšie fajčí marihuanu alebo užíva iné drogy. Mládež bez dohľadu sa tiež častejšie zapojuje do rizikového správania, napríklad pitia alkoholu, sexuálnych aktivít alebo fajčeniu cigariet než ostatní násťroční.

- Zapojenie detí do mimoškolských aktivít. Prihlásenie ich do vzdelávacích programov s dozorom alebo do športových klubov. Prieskumy ukazujú, že deti, ktoré sa zúčastňujú konštruktívnych aktivít pod dohľadom dospelých, sú menej náchylné k užívaniu drôg než ostatní teenageri.
- Snaha zoznámiť sa s kamarátmi nástročných detí (a s ich rodičmi) tým, že ich pozvete na večeru, alebo sa s nimi bavte na futbalovom tréningu, tanečnej skúške alebo pri iných aktivitách.
- Byť stále v kontakte s dospelými, ktorí majú dieťa pod dozorom (napríklad s učiteľmi alebo trénerom v športovom klube), nech informujú o akejkolvek zmene v správaní teenagera (Hildebrandt-Sochor, 2007).

Rovnako ako vo všetkých predchádzajúcich kapitolách platí: kontakt, komunikácia, starostlivosť vyjadrená verbálne a hlavne komunikovanie na akúkoľvek tému predtým, než sa stane problémom, ktorý sa nás osobne týka, je najdôležitejším kritériom a je to najlepšia možná prevencia. Nech ani táto téma nezostane tabu, či už v rodine alebo škole.

2.6 ...o násilí

Každý rok sú tisícky detí vystavené násiliu: doma, v školách, prostredníctvom médií. Množstvo detí zažíva domáce násilie – v ČR počas svojho života zažije násilie zo strany svojho partnera 38 % žien. Najčastejšie sú násilím zasiahnuté ženy na materskej dovolenke a ženy vo veku od 30-44 rokov, teda ženy, ktoré majú doma školopovinné deti. Bohužiaľ v rodinách, kde k násiliu dochádza, sú deti svedkami násilia vo viac než 90-tich percentách prípadov, fyzicky na svoje deti útočí 40-60 % násilných otcov. Tieto deti sú ovplyvnené už samotným svedectvom násilia – násilné vzorce správania si prenášajú do ďalšieho života a kontrolu a moc, ktorý je pri násilí uplatňovaná, berú ako samozrejmé prostriedky sociálnej komunikácie. Medzi českými školami nebol podobný prieskum vedený, ale napríklad v každej kanadskej škole je približne 3 až 5 detí v triede vystavených domácemu násiliu. Deti z rodín, kde dochádza k násiliu, sú ohrozené psychicky i emocionálne. Pokiaľ ide o školské výsledky, je u týchto detí pravdepodobné, že sú je zasiahnutá i schopnosť koncentrácie, môže sa mentálne oneskorovať a prestávajú stačiť vo výuke vrstovníkom. Môže si prenášať násilné vzory správania do vzťahov s vrstovníkmi – či už toho, kto šikanuje či terorizuje okolie alebo toho, kto sa stáva potencionálnou obeťou.

Pracovníci škôl majú jedinečnú možnosť deťom pomôcť. Včasná identifikácia domáceho násilia v rodine žiaka a študenta môže viesť k skoršej a efektívnejšej podpore a intervencii pre deti a ich rodiny. Učiteľ je tu v ideálnom postavení: môže identifikovať problémy študenta a žiakovi môže pomôcť otvoriť tému násilia, vyrovnat' sa s prežitými traumami, intervenovať v jeho prospech. Intervencia založená na škole a preventívne iniciatívy môžu znižovať rizikové faktory pre žiakov. Učitelia ale musia vedieť, ako v takýchto prípadoch postupovať, aby nevhodne nezasiahli do rodiny a násilie nebezpečne neeskalovalo tak, že by bol ohrozený ako žiak tak rodič – obeť násilia.

2.6.1 Vplyv domáceho násilia na deti

- Preberanie zodpovednosti za týranie.
- Stála úzkosť, že dojde k ďalšiemu násiliu, a stresom vyvolané poruchy.
- Vina, že nie som schopná/schopný násilie zastaviť. Vina, že mám rád/a trýzniteľa.
- Strach z opustenia.
- Sociálna izolácia a problémy so vzťahmi s vrstovníkmi i dospelými.
- Nízka sebaúcta.
- Riešenie problémov agresiou (verbálnou, fyzickou, k vrstevníkom, dospelým, zvieratám).
- Nепreberanie zodpovednosti a zvaľovanie viny na druhých (tak ako majú odporovaný model od násilného rodiča).

Identifikovať rodinu, v ktorej dochádza opakovane k násiliu nemusí byť jednoduché, pretože páchatelia mávajú dve tváre. Úplne inak sa správajú doma a inak na verejnosti. Okolie by častokrát vôbec nepovedalo, že ten slušný pán by mohol niekoho ponižovať, vyhrážať sa, alebo biť. I obeť sa častokrát snažia navonok pôsobiť tak, že sa nič nedeje, pretože sa za násilie hanbia. Násilie v rodine sa tak stáva tajomstvom, akýmsi tabu, o ktorom nikto, vrátane detí, nehovorí.

Každé dieťa reaguje na násilie v rodine a týranie iným spôsobom. Pokiaľ dieťa poznáte dlhšiu dobu a všimnete si zmien v správaní a prežívaní dieťaťa, môže to byť

dôležitým signálom toho, že sa niečo deje. Deti, ktoré sú aktívne, spoločenské a komunikatívne sa môžu stiahnuť a byť zamĺkle, vyhýbajúce sa priamemu kontaktu. Naopak deti, ktoré boli skôr utiahnuté, samotárske, tiché, môžu prekvapiť častým vyrušovaním, výbušnosťou a podráždenosťou.

Dlhodobý stres, ktorý sa s násilím v rodine spája, spôsobuje tiež vyčerpanosť a kolísavosť pozornosti. Tak sa môže stať, že i výborný žiak či žiačka podáva v rôznych vlnách horšie výsledky. Deti často reagujú na traumatické a náročné situácie tzv. regresiou. Znamená to, že sa vracia k už prekonaným vývojovým obdobiam. V praxi to môže znamenať, že sa u dieťaťa, ktoré už dobre vyslovovalo, objaví opäť detská patlavosť alebo začne koktať, dieťa, ktoré už zvládalo všetky hygienické návyky sa začne pomočovať a pod. Tiež za šikanou a agresivitou medzi vrstovníkmi sa často skrýva história násilia v primárnej rodine. Deti nemusia agresivitu obracať len voči svojim spolužiakom či súrodencom. Nie je neobvyklé, že ju namieria samé voči sebe. Takéto správanie môže mať podobu sebapoškodzovania (vytrhávanie vlasov, rezanie, škrabanie do krvi, vpichovanie rôznych predmetov do kože a pod.) alebo samovražedných myšlienok či pokusov. Deti, ktoré sú vystavené veľkému stresu či násiliu môžu reagovať tak, že ich emočné reakcie na týranie vymiznú, deti svoje emócie akoby odštiepia. Prežívať akékoľvek emócie je potom veľmi obtiažne. Deti, ktoré sú vystavené násiliu medzi rodičmi na túto situáciu reagujú podobnými symptómami, ako deti, ktoré sú samé týrané a zneužívané. Strach a bezmoc totiž zažívajú aj tie deti, ktoré násilie „len vidia alebo počujú“.

Deti a dospelávajúci, ktorí sú vystavení násiliu v rodine môžu vykazovať niektoré z nasledujúcich znakov. Jedná sa o takzvané nešpecifické symptómy, čo znamená, že sa vyskytujú u detí z rodín s domácim násilím, ale nielen u nich.

- Bolesti brucha, bolesti hlavy, zimomrivosť, únava, ospalosť.
- Problémy udržať pozornosť v triede, koncentráciu pri práci a učení sa novým informáciám, zhoršená krátkodobá pamäť.
- Smútok, stiahnutie sa, pokľed prirodzenej zvedavosti.
- Zvýšená aktivita, výbušnosť, podráždenosť (u detí, ktoré boli predtým zamĺkle).
- Úzkosť a strach.
- Nízke sebavedomie, nedostatok sebadôvery, neistota.

- Zvýšenie napätia, ľakavosť.
- Poruchy príjmu potravy.
- Záškoláctvo.
- Zhoršenie prospechu, výkyvy vo výkonnosti.
- Úteky z domu.
- Samovražebné myšlienky alebo pokusy.
- Obviňovanie sa za násilie, ku ktorému doma dochádza.
- Agresivita voči vrstovníkom.
- Regresia.
- Oneskorenie psychomotorického alebo psychického vývoja.
- Prehnané reakcie na úspech, snaha po dokonalosti.

Nasledujúce charakteristiky sú už špecifické pre rôzne formy násilia. Obvykle sa vyskytujú v kombinácii s niektorými z nešpecifických symptómov, či už sa jedná o prejavy v prežívaní dieťaťa alebo v správaní.

Špecifické symptómy fyzického násilia:

- Modriny, odreniny, zlomeniny a iné poranenia.
- Neadekvátne vysvetlenie alebo vyhýbanie sa vysvetleniu vzniku poranenia.
- Zakrývanie zranení či modrín oblečením (napr. dlhé rukávy, nohavice či sukne i teplom počasí).
- Vyhýbanie sa hodinám telesnej výchovy alebo prezliekaniu sa spoločne s inými deťmi.
- Strach z fyzického kontaktu.
- Strach z odhalenia a z toho, že by mohol byť páchatel kontaktovaný.

Špecifické symptómy sexuálneho zneužívania:

- Zdravotné problémy ako chronické svrbenie alebo bolesť v oblasti genitálií, pohlavné choroby.

- Sexuálne správanie neadekvátne veku dieťaťa.
- Znalosti o sexuálnych praktikách neodpovedajúce veku dieťaťa.
- Strach a vyhýbanie sa fyzickému kontaktu.

2.7 ...o krízach a problémoch

Niektorí rodičia sa snažia vybudovať potomkovi tak bezpečné hniezdo, aby v ňom nepočul ostrejšie slovo či zvýšený hlas, nezažil nejakú nespravodlivosť či náladovosť a aby jeho prania i potreby boli okamžité vypočuté a splnené...

Možno tak vychovávajú anjelika a možno hodne rozmazaného „fracka“. Tak či onak, na „skutočný“ život, prichádzajúci s materskou škôlkou či neskôr školskou dochádzkou, dobre pripravené nebude.

Dieťa môžeme ochraňovať ako len chceme, ale pred bežnými „boľáčkami“ všedného dňa ho aj tak neubránime. Ved' prvý obrovský šok zažíva hneď s pôrodom. Nasledujú „nekonečné“ sekundy čakania na maminkine mlieko, prebalenie, pohojdanie. Náhle zistenie, že matka môže odísť a byť mimo dohľad.

Už kojenec takto v praxi zažíva pocit, že život nie je žiadna rozprávka. A je to prínosné. Psychologička J. Prekopová s detskou lekárkou CH. Schweizerovou napríklad v knihe Děti jsou hosté, kteří hledají cestu (2003) napísali, že je ťažké uhádnuť príčinu detského plaču, ale určitým spôsobom je to tak dobre! Spolutrpiaca matka by sa snažila problém odstrániť, a tým by zabránila prežívaniu krízy. Keby vedela, že dieťa plače, pretože ho svrbí na chrbáte, hneď by ho poškrabala. Keby vedela, že dieťa plače zo strachu z cudzieho hlasu, okamžite by ho toho zdroja chcela uchrániť. Nejde o to odstrániť podnety pre jeho plač, ale konfrontovať ho s týmito podnetmi za podpory matky (ak nie sú pre neho nebezpečné) a tak dieťaťu pomôcť naučiť sa ich znášať. Dieťa musí zažiť skúsenosť, že všetko nepríjemné a všetky krízy je možné prekonať...

Známy detský psychológ PhDr. Jaroslav Šturma zase hovorí, že dieťa musí zažiť pocit bezpečia a lásky a vedieť, že je svojimi najbližšími milované. Na druhej strane i vo výchove sa počíta s ľudskou nedokonalosťou a je dobre, ak spozná tiež, že tej milujúcej maminke môže napríklad uletieť ruka alebo je podráždená. Nekladie si potom také nároky na dokonalosť rodičov a zároveň sa lepšie adaptuje na podmienky reálneho života.

Šestročný Števkó je jedináčik a typický príklad dieťaťa z „bavlnky“. Rodičia sú obaja vysokoškolsky vzdelaní, majú dosť vysoké spoločenské postavenie a image bezchybnosti. Chlapec chodil od útleho veku v nažehlených košielkach, hovoril spisovne, vrstovníkov mal šancu spoznať len na rodinných stretnutiach s priateľmi.

Blízke pieskovisko bolo fuj, psíci boli tiež fuj, škôlka najskôr fuj nebola, ale chodiť do nej začal až v „povinných“ piatich rokoch. Stretnutie s realitou prebehlo kuriózne. Hneď v prvý deň prišiel domov s plačom, pretože na bielej polokošielke mal otláčený slávnostný uvítací čučoriedkový koláč. Keď ho rodičia prezliekli a usušili slzy, opýtal sa: „Mami, čo je to ohno?“ To už bolo priveľa. Riaditeľka materskej škôlky stála druhý deň pred obidvoma rodičmi ako zbitý pes: Čo sú to za škôlku, keď sa tam chlapec od prvých minút učí vulgárnosti? No, Števkó už nasledujúci týždeň začal chodiť do zariadenia súkromného, kde mu za pár dní, napriek značnému mesačnému poplatku, pani učiteľka povedala, že nemôže byť stále také nemešlo. Potom mu spolužiak oznámil, že jeho „hot wheels“ je lepší ako Števkov volkswagen na diaľkové ovládanie. Potom sa mi vraj smialo na záchode nejaké dievčatko... A kolotoč stále dookola: uplakany Števkó, našťvaní rodičia, hľadanie „ideálneho“ prostredia. Lenže také neexistuje, pretože nežijeme v ideálnom svete.

Psychologička Mgr. Barbora Krčmářová hovorí, že sterilné prostredie nie je dobré v žiadnom slova zmysle. Ani vo veciach medziľudských konfliktov nie je výhodné žiť v sterilite. Na tom, že medzi ľuďmi vznikajú kolízie, nezhody a výmeny názorov, nie je nič zlého. Problém nastáva, ak k dochádza k ich nesprávne mu riešeniu. Dieťa potom tento nesprávny vzorec preberá do svojho vlastného života a len veľmi ťažko ho v budúcnosti prepracuje. Ide o to, aby získavalo skúsenosť, že k nezhodám dochádza, ale že väčšinu z nich je možné vyriešiť – dialógom, kompromisom, ústretovosťou. Tiež nesmieme zabúdať na to, že každý je schopný niesť inú mieru záťaže, tzn. čo je pre jedného zanedbateľnou epizódou, iný nazýva krízou.

Snáď najväčšie obavy zažívajú rodičia (a zďaleka nie len tí z „ideálnych kruhov“) pred vstupom dieťaťa do školy. Či prijme celkom novú situáciu, presadí sa, porozumie si s učiteľkou a spolužiakmi...

Priemerný prváčik by všetky tieto okolnosti zvládnuť mal, hoci možno s miernymi problémami. Ani momentálna náladovosť pedagogičky, ani zažitie menších nespravodlivostí (ja som bol lepší a mám dvojku...) by žiacka nemalo ohroziť.

Psychologička Krčmářová tvrdí, že celkový vývoj človeka v podstate spočíva v prekonávaní náročných situácií – urobiť prvý krok, odpútať sa od maminky, prijať cudziu autoritu, rozhodnúť sa, presadiť sa, atď.

Takéto náročné situácie sú bežné, patria k životu a sprevádzajú nás dnes a denne. Preto je samozrejmé a žiadúce, aby ich dieťa spoznávalo od útleho veku. Je ale vhodné, aby sa tie z udalostí, ktoré na dieťa zapôsobia, pomenovávali, vysvetľovali a rozkódovávali. Dieťa nemá takú psychickú výbavu ako dospelý a ak nerozumie situácii, stáva sa zmäteným a neistým...“ Napriek faktu, že i prežitie negatíva môžu mať na život dieťaťa pozitívny vplyv, býva nutné s dieťaťom hovoriť, pátrať po jeho pocitoch a názoroch a podstatu veci mu objasňovať. Len tak budeme mať prehľad o tom, že sa situácia nevymyká z rúk, že dané „prospešné“ krízy nepôsobia na jeho psychiku priveľmi zhubne a že v skutočnosti nezažíva niečo, čo ma k prospešnému vplyvu na míle ďaleko – napríklad šikanu.

Vstupovať do „konfliktov“ medzi deťmi? Je dobré rozlišovať medzi niekoľkými druhmi konfliktov a podľa toho tiež reagovať. Ak nedochádza k fyzickej alebo psychickej ujme, ak sa dieťa snaží len presadiť svoju moc, prípadne pripútať pozornosť, je najvhodnejšou reakciou hádku ignorovať a do konfliktu nevstupovať. V niektorých prípadoch možno situáciu mierne režírovať tak, aby niekam zmyslupne viedla. U mladších detí je napríklad dobre ponúknuť niekoľko alternatív riešenia. Ak dochádza k fyzickému či psychickej násilii, potom je tu namieste rozhodne zasiahnuť a opäť hádku smerovať ku konštruktívnemu riešeniu. Všeobecne možno konflikty medzi vrstovníkmi považovať za prospešné v rozvoji umenia komunikovať a schopnosti presadiť sa (Traubová, 2008).

PRAKTICKÁ ČASŤ

3 EMPIRICKÁ ČASŤ

V tejto časti sa nachádzajú informácie, týkajúce sa výsledkov získaných prieskumom, ktorý sme realizovali formou dotazníku. V jednotlivých kapitolách sa nachádza prezentácia cieľov prieskumu, prieskumných otázok, metodík, ktorými sme realizovali prieskum a metódy spracovania získaných výsledkov. V samostatnej kapitole „Analýza výsledkov prieskumu“ prezentujeme vyhodnotenie odpovedí respondentov/tiek, uvedené v prehľadných tabuľkách a grafoch.

3.1 Cieľ prieskumu

1. Cieľom prieskumu bola identifikácia tém, ktoré sú v dnešných rodinách považované za tzv. „tabu“ vzhľadom k nasledovným premenným:
 - sexuálna výchova,
 - smrť ako súčasť života,
 - rodina a jej problémy,
 - drogy a závislosti,
 - násilie.
2. Cieľom prieskumu bola identifikácia budúcich tém, ktoré predpokladajú mladí dospelí v budúcnosti za „ťažko diskutovateľné“ vo svojich (v budúcnosti) založených rodinách vzhľadom k nasledovným premenným:
 - sexuálna výchova,
 - smrť ako súčasť života,
 - rodina a jej problémy,
 - drogy a závislosti,
 - násilie.

3.1.1 Čiastkové ciele

1. Popísať vnímanie pojmu tabu mladými dospelými mužmi a ženami.
2. Popísať aké sú najväčšie tabu vo výchove.

3. Popísať aké budú tabuizované témy vo výchove budúcich rodičov.
4. Popísať aký typ výchovy je v rodinách uprednostňovaný.
5. Popísať dôveru a dôvernosť v rodinách.
6. Popísať sexuálnu výchovu v rodinách.
7. Popísať mieru diskutovanosti smrti v rodinách.
8. Popísať mieru diskutovanosti násilia a šikany v rodinách.
9. Popísať mieru diskutovanosti závislosti v rodinách.

3.2 Prieskumné otázky

Na základe získaných empirických dát majú byť zodpovedané nasledovné prieskumné otázky:

1. Ako vnímajú mladí dospelí muži a ženy slovo tabu? Sú správne v porovnaním s odbornou literatúrou?
2. Aké sú témy, o ktorých sa nediskutovalo v rodinách dnes už dospelých mladých ľudí?
3. Aké sú témy, ktoré mladí dospelí považujú v budúcnosti za komplikovane diskutovateľné s deťmi vo vlastnej rodine?
4. Aké sú témy, ktoré mladí dospelí nepovažujú v budúcnosti za komplikovane diskutovateľné s deťmi vo vlastnej rodine?

3.3 Prieskumné metodiky

Na zodpovedanie stanovených prieskumných otázok sme použili nami vypracovaný dotazník, uverejnený na internetovom portále www.vyplnto.cz. Dotazník bol na tomto portále zverejnený v dátumoch od 21. – 28.3.2009 a to presne 168 hodín. Dotazník bola takisto zverejnený na partnerských stránkach tohoto portálu a takisto bol jeho odkaz na stránkach www.facebook.com. Dotazník obsahuje 27 otázok, z ktorých je posledných šesť je zameraných na zistenie identifikačných znakov respondentov/tiek, ktoré nám slúžili ako triediace kritériá. Týkajú sa pohlavia, veku, súčasného stavu, počtu detí, miesta bydliska

a vierovyznania. Na závere dotazníka bol daný priestor pre respondentov na vyjadrenie vlastného názoru k danému prieskumu, prípadne priestor na odkaz pre autora dotazníka.

Otázky v dotazníku sú otvorené a škálované. Otvorenými otázkami sme chceli zistiť čo najobjektívnejšie výpovede respondentov/tiek na okruhy otázok týkajúcich sa samotného výrazu tabu, názoru na výchovu v rodine, v ktorej respondenti/ty vyrastali, diskutovaných a nediskutovaných tém v tejto rodine a názor respondentov/tiek na budúce ľahko, či naopak ťažko diskutovateľné témy v rodine, ktorú založia (prípadne už založili).

3.4 Spracovanie výsledkov prieskumu

Výsledky boli podrobené kvalitatívnej a kvantitatívnej analýze. Matematicko-štatistické spracovanie získaných údajov sme zabezpečili pomocou štatistického softwaru programu Microsoft Excel a pomocou štatistických nástrojov stránky www.vyplnto.cz, kde bol dotazník zverejnený. Boli uskutočňované matematické priemery, početnosti a grafické vyjadrenia. Nakoľko bol náš výskumný problém popisný, vo výskume sme nestanovovali hypotézy ani premenné.

3.5 Plán prieskumu a harmonogram

Prieskum sme realizovali v nasledujúcich etapách:

- vymedzenie prieskumných otázok a cieľov prieskumu,
- teoretická príprava,
- formulácia prieskumných otázok,
- výber prieskumnej vzorky,
- voľba metód a metodík,
- vypracovanie dotazníkov: február 2009,
- realizácia prieskumu: 21.-28.3.2009,
- spracovanie prieskumu: marec-apríl 2009,
- interpretácia a vyhodnotenie výsledkov: apríl 2009.

3.6 Výber a charakteristika prieskumného súboru

Pre náš prieskum sme zámerným výberom vybrali respondentov/ky, ktorí/é tvorili prieskumný súbor. Prieskumu sa zúčastnilo 104 žien (61,05 % z celkového počtu respondentov/tiek) a 30 mužov (38,95 % z celkového počtu respondentov/tiek), celkový počet respondentov a respondentiek bol 134.

Respondenti museli byť počítačovo gramotní, mladí dospelí a museli mať prístup k odkazu na dotazník, ktorý sme zverejnili na internetových stránkach www.vyplnto.cz, na spolupracujúcich serveroch tejto stránky a na stránkach www.facebook.com.

Priemerný vek respondentov/tiek bol 24,21 rokov, slobodných respondentov/iek bolo 114 (85,07 % z celkového počtu respondentov/tiek), vydatých/ženatých respondentiek/tov bolo 16 (11,94 % z celkového počtu respondentov/tiek), rozvedení/é boli traja/tri respondenti/ky (2,24 % z celkového počtu respondentov/tiek), ovdovená bola jedna respondentka (0,75 % z celkového počtu respondentov/tiek), veriacich bolo 19 respondentov/tiek (14,18 % z celkového počtu respondentov/tiek), ateistov/tiek bolo 57 respondentov/tiek (42,54 % z celkového počtu respondentov/tiek) a „niečo medzi“ v otázke o viere označilo 54 respondentov/tiek (40,30 % z celkového počtu respondentov/tiek), 4 respondenti (2,99 % z celkového počtu respondentov/tiek) zvolili možnosť neodpovedať na otázku. Z respondentov odpovedalo na otázku „Ak máte deti, tak je ich počet:“ 1 dieťa 10 respondentov/tiek (7,46 % z celkového počtu respondentov/tiek), 2 deti 5 respondentov/tiek (3,73 % z celkového počtu respondentov/tiek) a 3 deti traja/tri respondenti/ky (2,24 % z celkového počtu respondentov/tiek). V meste nad 10.000 obyvateľov bývalo 81 respondentov/tiek (60,45 % z celkového počtu respondentov/tiek), v obci do 5.000 obyvateľov bývalo 32 respondentov/tiek (23,88 % z celkového počtu respondentov/tiek), v meste do 10.000 obyvateľov bývalo 12 respondentov/tiek (8,96 % z celkového počtu respondentov/tiek) a v obci do 10.000 obyvateľov bývalo 9 respondentov (6,72 % z celkového počtu respondentov/tiek).

Pre upresnenie nášho výberu prieskumnej vzorky sme volili mladých dospelých ľudí na základe spracovávanej témy diplomovej práce a to z dôvodu ich priameho styku s výchovou detí, či už pamätania si vlastnej výchovy a jej subjektívneho popisu respondentmi/tkami, tak v náhľade na budúcnosť (blízku či vzdialenejšiu) a následného zakladania rodín a vychovávaní detí vlastných (prípadne nevlastných či adoptovaných).

4 ANALÝZA VÝSLEDKOV PRIESKUMU

V nasledujúcej kapitole prezentujeme analýzu prieskumu, pričom postupujeme podľa jednotlivých otázok dotazníka a typu kladených otázok.

Otvorené otázky sme vyhodnocovali kvalitatívne a znázornili v prehľadných tabuľkách.

Získané údaje časti dotazníka so škálovanými otázkami, respektíve výroky, sme vyhodnocovali percentuálne a znázornili grafmi.

4.1 Analýza odpovedí 1. časti dotazníka s otvorenými otázkami

Vychádzajúc z voľných odpovedí respondentov a respondentiek sme ich odpovede rozdelili do kategórií. Pri každej otázke budeme uvádzať príslušnú nami vytvorenú kategorizáciu ich odpovedí. V tabuľkách následne uvádzame kategórie odpovedí opýtaných respondentov a respondentiek zoradené podľa poradia od najčastejšie sa vyskytujúcich po najmenej časté.

Nakoľko voľné odpovede respondentov a respondentiek nie je možné vyhodnocovať percentuálne, v tabuľkách sú uvádzané početnosti odpovedí.

Otázka č. 1. Pre mňa znamená slovo tabu:

Na danú otázku sme vytvorili nasledovné kategórie:

1. Niečo, o čom sa nehovorí.

Do tejto kategórie sme zahrnuli odpovede ako napr.:

- niečo, o čom sa nehovorí; niečo, o čom se nemluví; niečo o čom nemá padnúť ani slovo.

2. Niečo zakázané.

Do tejto kategórie sme zahrnuli odpovede ako napr.:

- niečo zakázané; niečo zakázaného; zákaz; zakázanie.

3. Niečo spoločensky neprijateľné.

Do tejto kategórie sme zahrnuli odpovede ako napr.:

- niečo spoločensky neprijateľné; niečo, cez čo nejde prejsť; niečo vylúčené; téma, ktoré spoločnosť prehlíží, odmieta ho riešiť.

4. Iné odpovede:

Do tejto kategórie sme zahrnuli odpovede ako napr.:

- zamyšlení; nič; prostě tabu; televizní pořad; a jiné.

Tabuľka č. 1 – Tabuľka k prieskumnej otázke č. 1

Pre mňa znamená slovo tabu:		Početnosť
Otázka č.		
1	Niečo, o čom sa nehovorí.	55
	Niečo zakázané.	42
	Iné odpovede.	20
	Niečo spoločensky neprijateľné.	17

Otázka č. 10. Výchovu v našej rodine som ako dieťa považoval za:

Na danú otázku sme vytvorili nasledovné kategórie:

1. Výchova hodnotená subjektívne kladne až veľmi kladne.

Do tejto kategórie sme zahrnuli odpovede ako napr.:

- výbornou, jiné děti neměli takové štěstí na rodiče; rodičovskú lásku, starostlivosť a záujem; veľmi dobrú, nič mi nechýbalo; dobrú.

2. Demokratickú až liberálnu.

Do tejto kategórie sme zahrnuli odpovede ako napr.:

- demokratickú; liberálnu; kamarátske vzťahy; niečo medzi – pravidlá, ale sloboda.

3. Priemernú až prísnu.

Do tejto kategórie sme zahrnuli odpovede ako napr.:

- spíš přísnou; tvrdou; občas tvrdšiu (nie fyzicky), ale teraz to oceňujem; nepřizpůsobivou.

4. Subjektívne hodnotenú negatívne:

Do tejto kategórie sme zahrnuli odpovede ako napr.:

- nesprávnu; špatnou a nemilujúci, matka despot, táta pořád pryč; skoro nic sme nesměli; špatnou.

5. Iné odpovede.

Do tejto kategórie sme zahrnuli odpovede ako napr.:

- zžítý; „učitel’skú“; otravu; a iné.

Tabuľka č. 2 – Tabuľka k prieskumnej otázke č. 10

Výchovu v našej rodine som ako dieťa považoval		
Otázka č.	za:	Početnosť
10	Výchovu hodnotenú subjektívne kladne až veľmi kladne.	64
	Priemernú až prísnu.	20
	Subjektívne hodnotenú negatívne.	18
	Iné odpovede.	17
	Liberálnu až demokratickú.	15

Otázka č. 11. Ak existovali témy, o ktorých sa u nás nerozprávalo, boli to tieto:

Na danú otázku sme vytvorili nasledovné kategórie:

1. Sexuálna výchova.

Do tejto kategórie sme zahrnuli odpovede ako napr.:

- sex; sexuálne praktiky; sexuálne vzťahy; prostituce, pornografie, porno, erotické pomůcky.

2. Otvorená komunikácia v rodine.

Do tejto kategórie sme zahrnuli odpovede ako napr.:

- bavily jsme se o všem; .. asi ani také niečo nebolo, ak bolo za potreby, tak sme sa rozprávali o všetkom; bavili sme sa vždy o všetkom.

3. Nepamätám sa / Nevieť:

Do tejto kategórie sme zahrnuli odpovede ako napr.:

- nepamätám sa; neviem; nevybavujem si.

4. Vzťahy a emócie.

Do tejto kategórie sme zahrnuli odpovede ako napr.:

- city; pocity; vzťahy v rodine i mimo nej; problémy rodičov a vzťahy.

5. Antikoncepcia a plánované rodičovstvo.

Do tejto kategórie sme zahrnuli odpovede ako napr.:

- antikoncepcia; prášky; tabletky.

6. Rodinné problémy.

Do tejto kategórie sme zahrnuli odpovede ako napr.:

- nevera rodičov; finanční situace rodiny; otázky nevery sa pred deťmi nerozoberali.

7. Drogy a alkohol.

Do tejto kategórie sme zahrnuli odpovede ako napr.:

- drogy; alkohol.

8. Iné odpovede.

Do tejto kategórie sme zahrnuli odpovede ako napr.:

- smrť a choroby; viera; nehovorili sme spolu o ničom.

Tabulka č. 3 – Tabuľka k prieskumnej otázke č. 11

Otázka č.	Ak existovali témy, o ktorých sa u nás nerozprávalo, boli to tieto:	Početnosť
11	Sexuálna výchova.	58
	Otvorená komunikácia v rodine.	25
	Nepamätám sa / Nevieam.	20
	Vzťahy a emócie.	14
	Rodinné problémy.	11
	Antikoncepčia.	7
	Drogy a alkohol.	6
	Iné odpovede.	10

Otázka č.12. Myslím si, že pre mňa ako (budúceho) rodiča, bude pravdepodobne problém hovoriť s dieťaťom o:

Na danú otázku sme vytvorili nasledovné kategórie:

1. Nič nebude problémom..

Do tejto kategórie sme zahrnuli odpovede ako napr.:

- nič; o ničom; verím, že nič nebude problém; snad nebude problém mlúvit o čemkoli.

2. Sex, intímnosti.

Do tejto kategórie sme zahrnuli odpovede ako napr.:

- o sexe; popasujem sa so sexom; intímne otázky.

3. City a vzťahy.

Do tejto kategórie sme zahrnuli odpovede ako napr.:

- o tom, čo k nemu cítim a čo celkovo cítim; nečem, čo se mě bude týkat- třeba o tom, čeho se bojím by se mi mluvilo dost těžce.

4. Nevieam.

Do tejto kategórie sme zahrnuli odpovede ako napr.:

- nevím; neviem; neviem posúdiť.

5. Smrť a choroby.

Do tejto kategórie sme zahrnuli odpovede ako napr.:

- o smrti; smrť; o chorobách a smrti.

6. Iné odpovede.

Do tejto kategórie sme zahrnuli odpovede ako napr.:

- závislosť; náboženstvo.

7. Nebudem mať deti.

Do tejto kategórie sme zahrnuli odpovede ako napr.:

- neuvažujem o dieťati; nebudem mať deti – som gay.

Tabuľka č. 4 – Tabuľka k prieskumnej otázke č. 12

Otázka č.	Myslím si, že pre mňa ako (budúceho) rodiča, bude pravdepodobne problém hovoriť s dieťaťom o:	Početnosť
12	Nič nebude problémom.	77
	Sex, intímnosti.	32
	City a vzťahy.	9
	Neviem.	8
	Smrť a choroby.	5
	Iné odpovede.	5
	Nebudem mať deti.	4

Otázka č.13. Myslím si, že pre mňa ako (budúceho) rodiča, nebude pravdepodobne problém hovoriť s dieťaťom o:

Na danú otázku sme vytvorili nasledovné kategórie:

1. Nebude problém hovoriť o čomkoľvek.

Do tejto kategórie sme zahrnuli odpovede ako napr.:

- nič; o ničom; verím, že nič nebude problém; snad nebude problém mluvit o čemkoli.

2. Sex, intimitnosti.

Do tejto kategórie sme zahrnuli odpovede ako napr.:

- o sexe; intímnych otázkach.

3. City a vzťahy.

Do tejto kategórie sme zahrnuli odpovede ako napr.:

- o tom, čo cíti; pocitoch; citoch; láske; priateľstvách; vzťahoch.

4. Drogy a alkohol.

Do tejto kategórie sme zahrnuli odpovede ako napr.:

- drogy; alkohol; závislosti.

5. Antikoncepcia.

Do tejto kategórie sme zahrnuli odpovede ako napr.:

- o ochrane; antikoncepcia; že má nosiť kondóm, lebo bububu.

6. Problémy dieťaťa.

Do tejto kategórie sme zahrnuli odpovede ako napr.:

- o jeho problémoch; o školských problémoch; ak bude chcieť hovoriť o svojich problémoch.

7. Šikana a násilie.

Do tejto kategórie sme zahrnuli odpovede ako napr.:

- o šikane; o násilí.

8. Dospievanie.

Do tejto kategórie sme zahrnuli odpovede ako napr.:

- o dospievaní; o zmenách človeka.

9. Iné odpovede.

Do tejto kategórie sme zahrnuli odpovede ako napr.:

- ažaž a podobne.

10. Smrť.

Do tejto kategórie sme zahrnuli odpovede ako napr.:

- o smrti; smrť.

11. Neviem.

Do tejto kategórie sme zahrnuli odpovede ako napr.:

- neviem; nevím.

Tabuľka č. 5 – Tabuľka k prieskumnej otázke č. 13

Otázka č.	Myslím si, že pre mňa ako (budúceho) rodiča, nebude pravdepodobne problém hovoriť s dieťaťom o:	Početnosť
13	Nebude problém hovoriť o čomkoľvek.	78
	Sex a intímnosti.	34
	City a vzťahy.	25
	Drogy a alkohol.	13
	Antikoncepcia.	10
	Problémy dieťaťa.	9
	Šikana a násilie.	8
	Dospievanie.	7
	Iné odpovede.	4
	Smrť.	3
Neviem.	3	

4.2 Analýza odpovedí 2. časti dotazníka so škálovacími otázkami

V časti dotazníka so škálovanými otázkami analyzujeme percentuálne zastúpenie odpovedí. V dotazníku sa nachádzalo 16 škálovaných otázok. Odpovede respondentov/respondentiek sme zhrnuli ku každej otázke v grafe, v ktorom je vyjadrené percentuálne zastúpenie odpovedí. Grafy sú prevzaté z internetových stránok www.vyplnto.cz, z časti, do ktorej máme prístup len my ako autori prieskumného

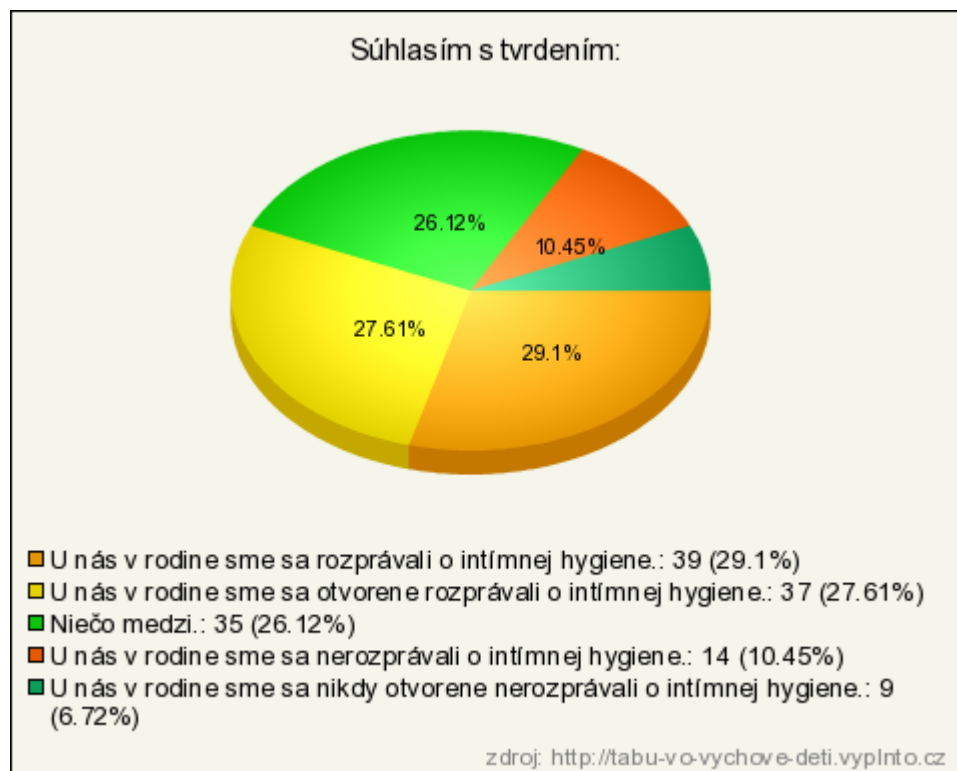
dotazníka. Pre tieto grafy sme sa rozhodli na základe ich vysokej kvalite, prehľadnosti a estetického vypracovania.

Otázka č.2: Súhlasím s tvrdením:

Ako vidno v grafe č.1, na otázku odpovedalo:

- „U nás v rodine sme sa otvorene roprávali o intímnej hygiene.“ 37 respondentov/tiek, čo predstavovalo 27,61 % z celkového počtu respondentov/tiek.
- „U nás v rodine sme sa roprávali o intímnej hygiene.“ 39 respondentov/tiek, čo predstavovalo 29,1 % z celkového počtu respondentov/tiek.
- „Niečo medzi.“ 35 respondentov/tiek, čo predstavovalo 26,12 % z celkového počtu respondentov/tiek.
- „U nás v rodine sme sa neroprávali o intímnej hygiene.“ 14 respondentov/tiek, čo predstavovalo 10,45 % z celkového počtu respondentov/tiek.
- „U nás v rodine sme sa nikdy otvorene neroprávali o intímnej hygiene.“ 9 respondentov/tiek, čo predstavovalo 6,72 % z celkového počtu respondentov/tiek.

Graf č. 1 – Graf k prieskumnej otázke č.2

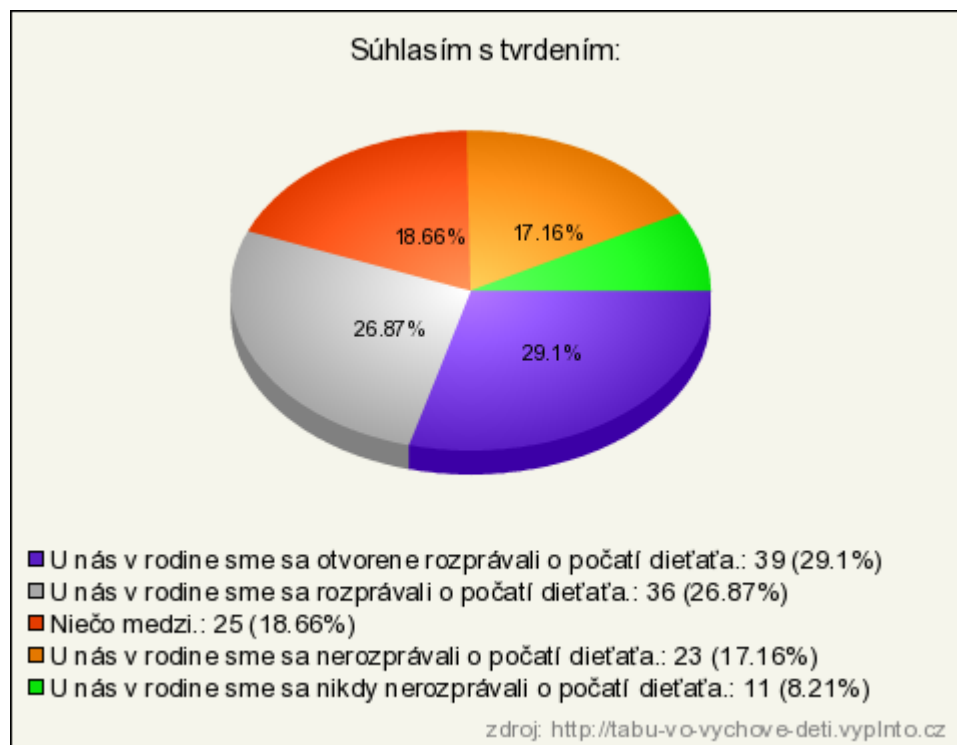

Otázka č.3: Súhlasím s tvrdením:

Ako vidno v grafe č.2, na otázku odpovedalo:

- „U nás v rodine sme sa otvorene roprávili o počatí dieťaťa.“ 39 respondentov/tiek, čo predstavovalo 29,1 % z celkového počtu respondentov/tiek.
- „U nás v rodine sme sa roprávili o počatí dieťaťa.“ 36 respondentov/tiek, čo predstavovalo 26,87 % z celkového počtu respondentov/tiek.
- „Niečo medzi.“ 25 respondentov/tiek, čo predstavovalo 18,66 % z celkového počtu respondentov/tiek.
- „U nás v rodine sme sa neroprávali o počatí dieťaťa.“ 23 respondentov/tiek, čo predstavovalo 17,16 % z celkového počtu respondentov/tiek.
- „U nás v rodine sme sa nikdy neroprávali o počatí dieťaťa.“ 11 respondentov/tiek, čo predstavovalo 8,21 % z celkového počtu respondentov/tiek.

Graf č. 2 - Graf k prieskumnej otázke č.3

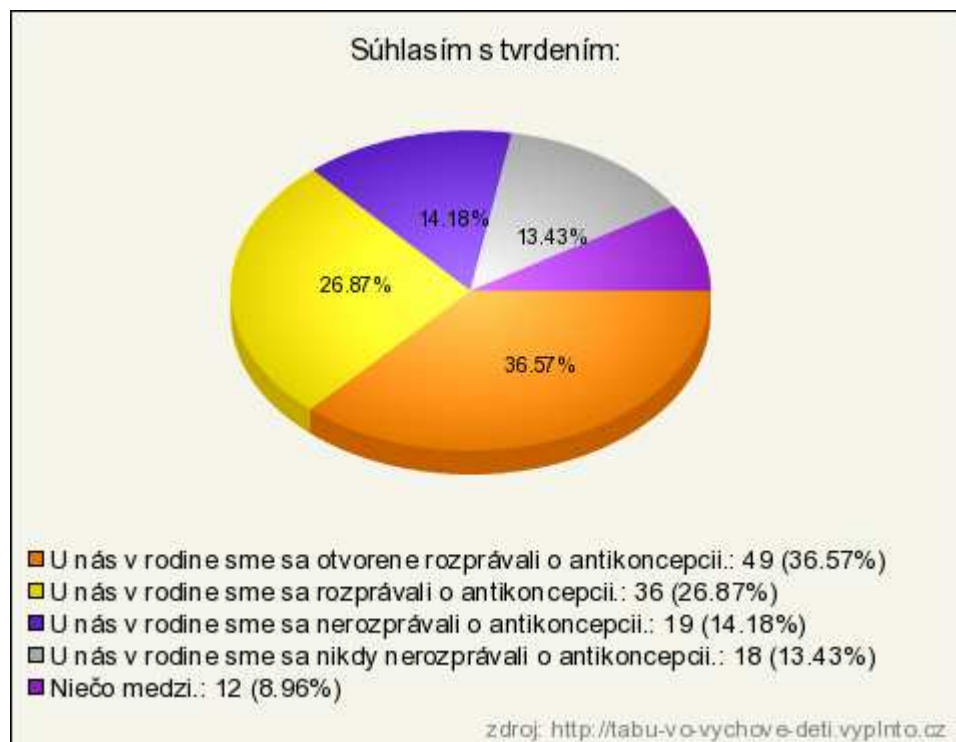

Otázka č.4: Súhlasím s tvrdením:

Ako vidno v grafe č.3, na otázku odpovedalo:

- „U nás v rodine sme sa otvorene roprávili o antikoncepcii.“ 49 respondentov/tiek, čo predstavovalo 36,57 % z celkového počtu respondentov/tiek.
- „U nás v rodine sme sa roprávili o antikoncepcii.“ 36 respondentov/tiek, čo predstavovalo 26,87 % z celkového počtu respondentov/tiek.
- „Niečo medzi.“ 12 respondentov/tiek, čo predstavovalo 8,96 % z celkového počtu respondentov/tiek.
- „U nás v rodine sme sa neroprávili o antikoncepcii.“ 19 respondentov/tiek, čo predstavovalo 14,18 % z celkového počtu respondentov/tiek.
- „U nás v rodine sme sa nikdy neroprávili o antikoncepcii.“ 18 respondentov/tiek, čo predstavovalo 13,43 % z celkového počtu respondentov/tiek.

Graf č. 3 - Graf k prieskumnej otázke č.4

Otázka č.5: Súhlasím s tvrdením:

Ako vidno v grafe č.4, na otázku odpovedalo:

- „U nás v rodine sme sa otvorene roprávali o rôznych sexuálnych praktikách.“ 1 respondent/ka, čo predstavovalo 0,75 % z celkového počtu respondentov/tiek.
- „U nás v rodine sme sa roprávali o sexuálnych praktikách.“ 15 respondentov/tiek, čo predstavovalo 11,19 % z celkového počtu respondentov/tiek.
- „Niečo medzi.“ 27 respondentov/tiek, čo predstavovalo 20,15 % z celkového počtu respondentov/tiek.
- „U nás v rodine sme sa neroprávali o sexuálnych praktikách.“ 43 respondentov/tiek, čo predstavovalo 32,09 % z celkového počtu respondentov/tiek.
- „U nás v rodine sme sa nikdy neroprávali o sexuálnych praktikách.“ 48 respondentov/tiek, čo predstavovalo 35,82 % z celkového počtu respondentov/tiek.

Graf č. 4 - Graf k prieskumnej otázke č.5

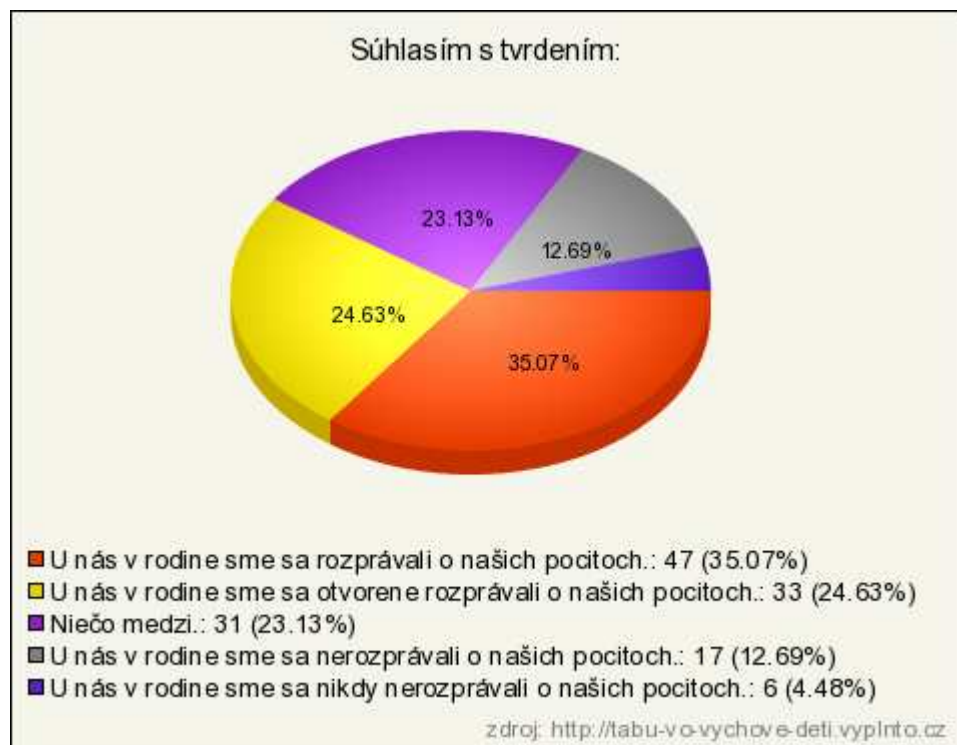

Otázka č.6: Súhlasím s tvrdením:

Ako vidno v grafe č.5, na otázku odpovedalo:

- „U nás v rodine sme sa otvorene rozprávali o našich pocitoch.“ 33 respondentov/tiek, čo predstavovalo 24,63 % z celkového počtu respondentov/tiek.
- „U nás v rodine sme sa rozprávali o našich pocitoch.“ 47 respondentov/tiek, čo predstavovalo 35,07 % z celkového počtu respondentov/tiek.
- „Niečo medzi.“ 31 respondentov/tiek, čo predstavovalo 23,13 % z celkového počtu respondentov/tiek.
- „U nás v rodine sme sa nerozprávali o našich pocitoch.“ 17 respondentov/tiek, čo predstavovalo 12,69 % z celkového počtu respondentov/tiek.
- „U nás v rodine sme sa nikdy nerozprávali o našich pocitoch.“ 6 respondentov/tiek, čo predstavovalo 4,48 % z celkového počtu respondentov/tiek.

Graf č. 5 - Graf k prieskumnej otázke č.6

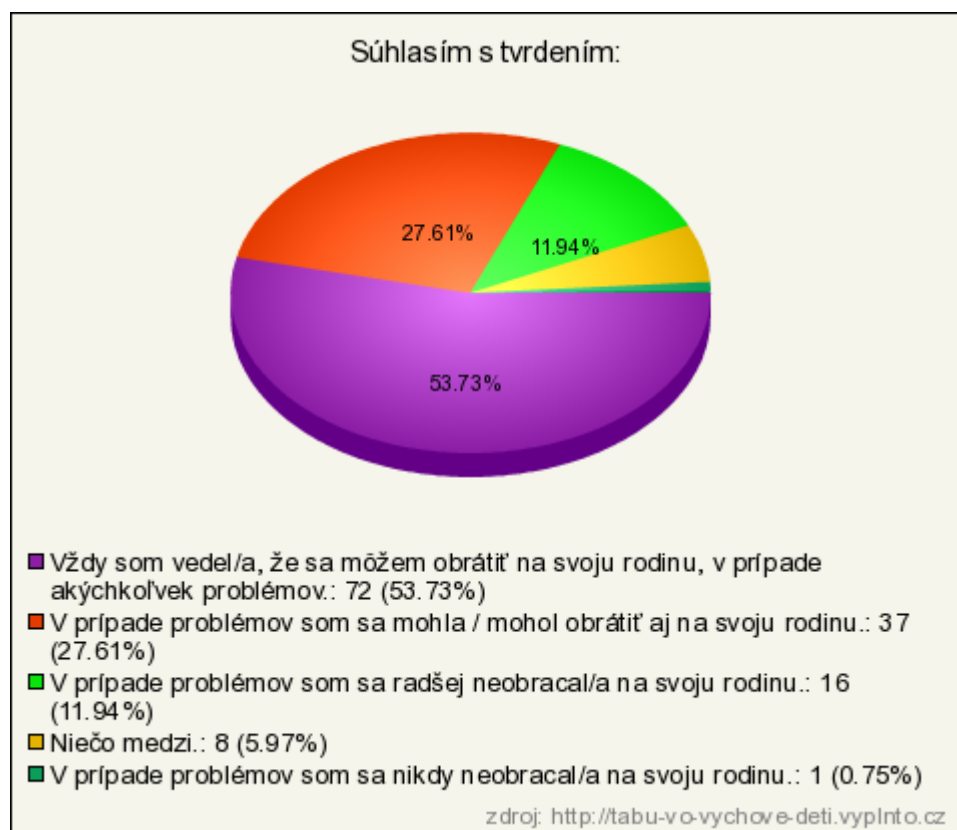

Otázka č.7: Súhlasím s tvrdením:

Ako vidno v grafe č.6, na otázku odpovedalo:

- „Vždy som vedel/a, že sa môžem obrátiť na svoju rodinu, v prípade akýchkoľvek problémov.“ 72 respondentov/tiek, čo predstavovalo 53,73 % z celkového počtu respondentov/tiek.
- „V prípade problémov som sa mohla/mohol obrátiť aj na svoju rodinu.“ 37 respondentov/tiek, čo predstavovalo 27,61 % z celkového počtu respondentov/tiek.
- „Niečo medzi.“ 8 respondentov/tiek, čo predstavovalo 5,97 % z celkového počtu respondentov/tiek.
- „V prípade problémov som sa radšej neobracal/a na svoju rodinu.“ 16 respondentov/tiek, čo predstavovalo 11,94 % z celkového počtu respondentov/tiek.
- „V prípade problémov som sa nikdy neobracal/a na svoju rodinu.“ 1 respondent/tka, čo predstavovalo 0,75 % z celkového počtu respondentov/tiek.

Graf č. 6 - Graf k prieskumnej otázke č.7

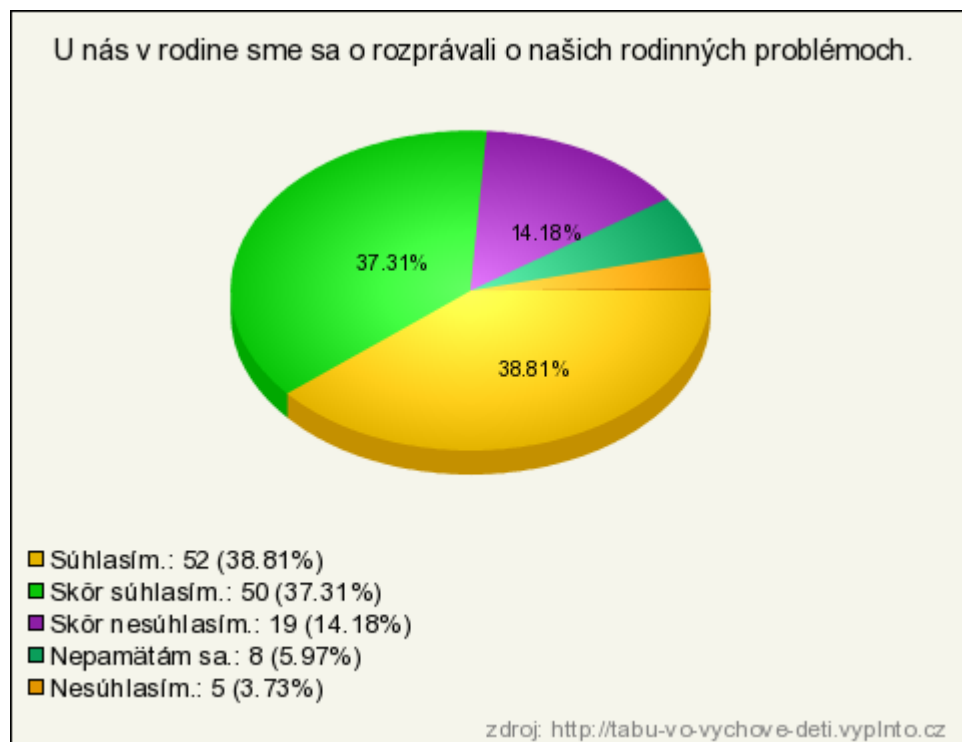

Otázka č.8: U nás v rodine sme sa o rozprávali o našich rodinných problémoch:

Ako vidno v grafe č.7, na otázku odpovedalo:

- „Súhlasím.“ 52 respondentov/tiek, čo predstavovalo 38,81 % z celkového počtu respondentov/tiek.
- „Skôr súhlasím.“ 50 respondentov/tiek, čo predstavovalo 37,31 % z celkového počtu respondentov/tiek.
- „Nepamätám sa.“ 8 respondentov/tiek, čo predstavovalo 5,97 % z celkového počtu respondentov/tiek.
- „Skôr nesúhlasím.“ 19 respondentov/tiek, čo predstavovalo 14,18 % z celkového počtu respondentov/tiek.
- „Nesúhlasím.“ 5 respondentov/tiek, čo predstavovalo 3,73 % z celkového počtu respondentov/tiek.

Graf č. 7 - Graf k prieskumnej otázke č.8

Otázka č.9: U nás v rodine sme sa rozprávali o šikanovaní:

Ako vidno v grafe č.8, na otázku odpovedalo:

- „Súhlasím.“ 48 respondentov/tiek, čo predstavovalo 35,82 % z celkového počtu respondentov/tiek.
- „Skôr súhlasím.“ 26 respondentov/tiek, čo predstavovalo 19,4 % z celkového počtu respondentov/tiek.
- „Nepamätám sa.“ 31 respondentov/tiek, čo predstavovalo 23,13 % z celkového počtu respondentov/tiek.
- „Skôr nesúhlasím.“ 13 respondentov/tiek, čo predstavovalo 9,7 % z celkového počtu respondentov/tiek.
- „Nesúhlasím.“ 16 respondentov/tiek, čo predstavovalo 11,94 % z celkového počtu respondentov/tiek.

Graf č. 8 - Graf k prieskumnej otázke č.9

Otázka č.14: Můj názor na rozhovor rodičů s dětmi o sexe a jeho sůčastiach:

Ako vidno v grafe č.9, na otázku odpovedalo:

- „Je velmi důležité hovorit' s dětmi o sexe a jeho sůčastiach.“ 58 respondentov/tiek, čo predstavovalo 43,28 % z celkového počtu respondentov/tiek.
- „Je důležité hovorit' s dětmi o sexe a jeho sůčastiach.“ 55 respondentov/tiek, čo predstavovalo 41,04 % z celkového počtu respondentov/tiek.
- „Niečo medzi.“ 19 respondentov/tiek, čo predstavovalo 14,18 % z celkového počtu respondentov/tiek.
- „Nie je důležité hovorit' s dětmi o sexe a jeho sůčastiach.“ 2 respondenti/tyky, čo predstavovalo 1,49 % z celkového počtu respondentov/tiek.
- „Nie je vôbec důležité hovorit' s dětmi o sexe a jeho sůčastiach.“ Danú odpoveď si nevybral nik z respondentov/tiek.

Graf č. 9 - Graf k prieskumnej otázke č.14

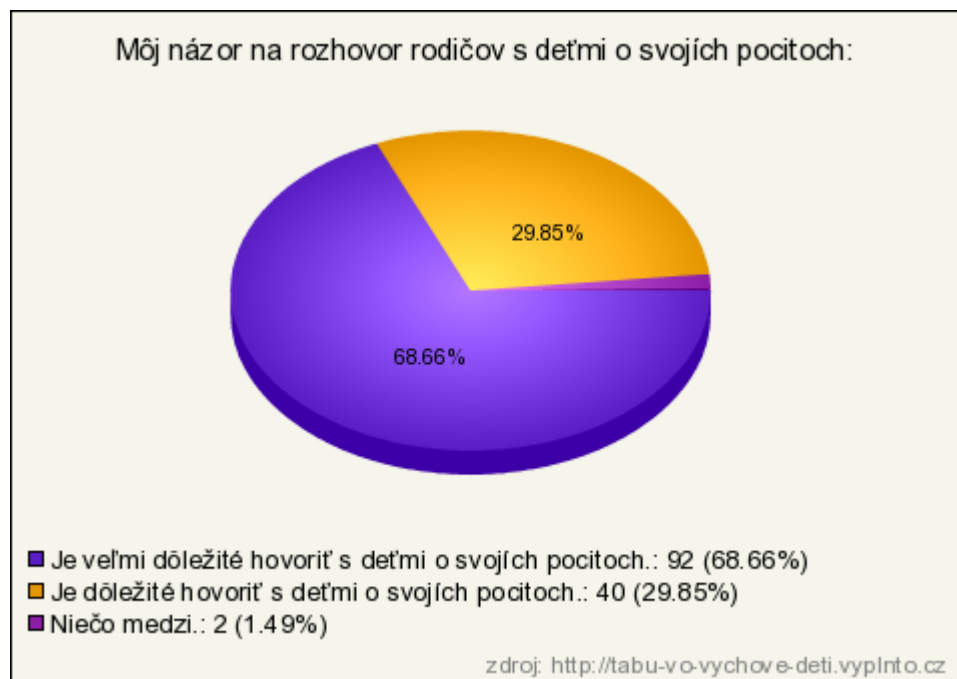

Otázka č.15: Můj názor na rozhovor rodičů s dětmi o svých pocitech:

Ako vidno v grafe č.10, na otázku odpovedalo:

- „Je velmi důležité hovořit s dětmi o svých pocitech.“ 92 respondentov/tiek, čo predstavovalo 68,66 % z celkového počtu respondentov/tiek.
- „Je důležité hovořit s dětmi o svých pocitech.“ 40 respondentov/tiek, čo predstavovalo 29,85 % z celkového počtu respondentov/tiek.
- „Niečo medzi.“ 2 respondenti/tyky, čo predstavovalo 1,49 % z celkového počtu respondentov/tiek.
- „Nie je důležité hovořit s dětmi o svých pocitech.“ Danú odpoveď si nevybral nik z respondentov/tiek.
- „Nie je vôbec důležité hovořit s dětmi o svých pocitech.“ Danú odpoveď si nevybral nik z respondentov/tiek.

Graf č. 10 - Graf k prieskumnej otázke č.15

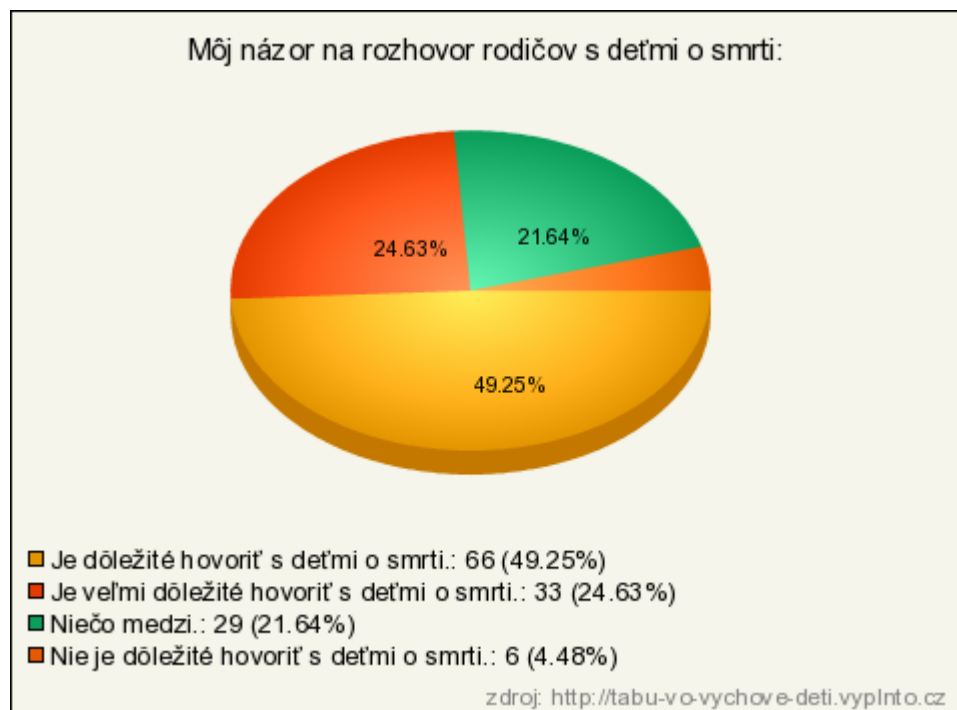

Otázka č.16: Můj názor na rozhovor rodičů s dětmi o smrti:

Ako vidno v grafe č.11, na otázku odpovedalo:

- „Je velmi důležité hovořit s dětmi o smrti.“ 33 respondentov/tiek, čo predstavovalo 24,63 % z celkového počtu respondentov/tiek.
- „Je důležité hovořit s dětmi o smrti.“ 66 respondentov/tiek, čo predstavovalo 49,25 % z celkového počtu respondentov/tiek.
- „Niečo medzi.“ 29 respondentov/tiek, čo predstavovalo 21,64 % z celkového počtu respondentov/tiek.
- „Nie je důležité hovořit s dětmi o smrti.“ 6 respondentov/tiek, čo predstavovalo 4,48 % z celkového počtu respondentov/tiek.
- „Nie je vôbec důležité hovořit s dětmi o smrti.“ Danú odpoveď si nevybral nik z respondentov/tiek.

Graf č. 11 - Graf k prieskumnej otázke č.16

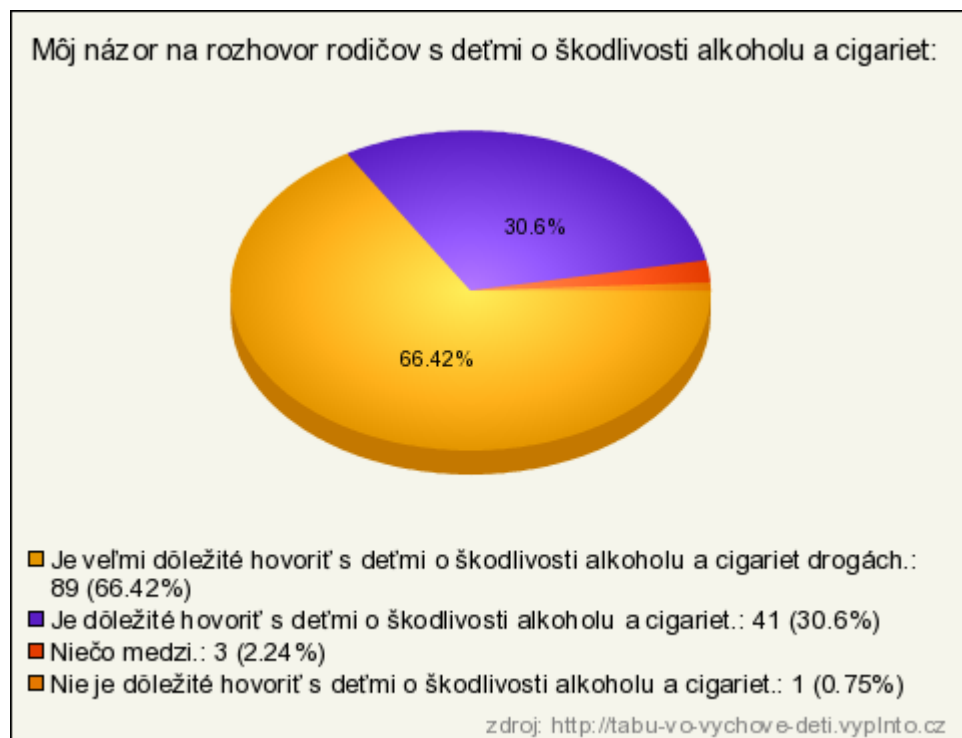

Otázka č.17: Můj názor na rozhovor rodičů s dětmi o škodlivosti alkoholu a cigaret:

Ako vidno v grafe č.12, na otázku odpovedalo:

- „Je velmi důležité hovořit s dětmi o škodlivosti alkoholu a cigaret“ 89 respondentov/tiek, čo predstavovalo 66,42 % z celkového počtu respondentov/tiek.
- „Je důležité hovořit s dětmi o škodlivosti alkoholu a cigaret.“ 41 respondentov/tiek, čo predstavovalo 30,6 % z celkového počtu respondentov/tiek.
- „Niečo medzi.“ 3 respondenti/tyky, čo predstavovalo 2,24 % z celkového počtu respondentov/tiek.
- „Nie je důležité hovořit s dětmi o škodlivosti alkoholu a cigaret.“ 1 respondent/tka, čo predstavovalo 0,75 % z celkového počtu respondentov/tiek.
- „Nie je vôbec důležité hovořit s dětmi o škodlivosti alkoholu a cigaret.“ Danú odpoveď si nevybral nik z respondentov/tiek.

Graf č. 12 - Graf k prieskumnej otázke č.17

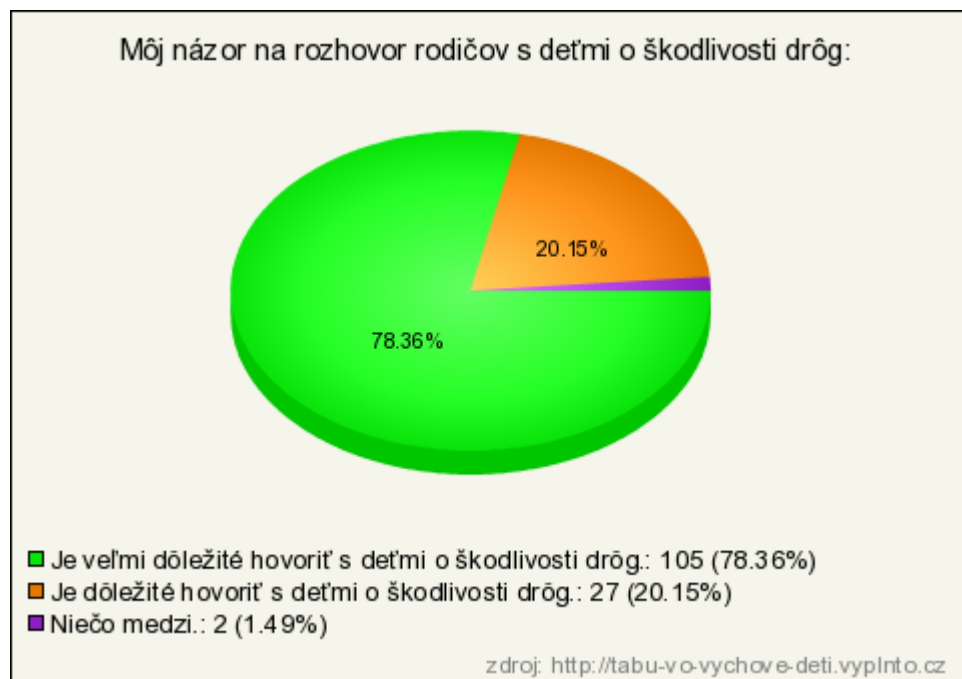

Otázka č.18: Můj názor na rozhovor rodičů s dětmi o škodlivosti drog:

Ako vidno v grafe č.13, na otázku odpovedalo:

- „Je velmi důležité hovořit s dětmi o škodlivosti drog.“ 105 respondentov/tiek, čo predstavovalo 78,36 % z celkového počtu respondentov/tiek.
- „Je důležité hovořit s dětmi o škodlivosti drog.“ 27 respondentov/tiek, čo predstavovalo 20,15 % z celkového počtu respondentov/tiek.
- „Niečo medzi.“ 2 respondenti/tyky, čo predstavovalo 1,49 % z celkového počtu respondentov/tiek.
- „Nie je důležité hovořit s dětmi o škodlivosti drog.“ Danú odpoveď si nevybral nik z respondentov/tiek.
- „Nie je vôbec důležité hovořit s dětmi o škodlivosti drog.“ Danú odpoveď si nevybral nik z respondentov/tiek.

Graf č. 13 - Graf k prieskumnej otázke č.18

Otázka č.19: Můj názor na rozhovor rodičů s dětmi o závislostech:

Ako vidno v grafe č.14, na otázku odpovedalo:

- „Je velmi důležité hovořit s dětmi o závislostech.“ 93 respondentov/tiek, čo predstavovalo 69,4 % z celkového počtu respondentov/tiek.
- „Je důležité hovořit s dětmi o závislostech.“ 37 respondentov/tiek, čo predstavovalo 27,61 % z celkového počtu respondentov/tiek.
- „Niečo medzi.“ 4 respondenti/tyky, čo predstavovalo 2,99 % z celkového počtu respondentov/tiek.
- „Nie je důležité hovořit s dětmi o závislostech.“ Danú odpoveď si nevybral nik z respondentov/tiek.
- „Nie je vôbec důležité hovořit s dětmi o závislostech.“ Danú odpoveď si nevybral nik z respondentov/tiek.

Graf č. 14 - Graf k prieskumnej otázke č.19

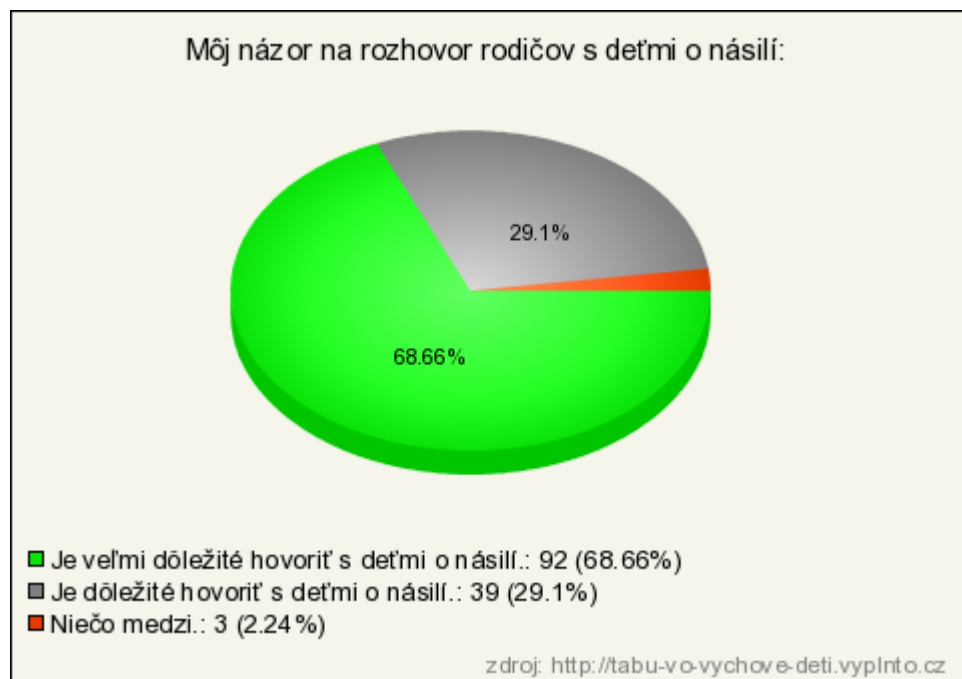

Otázka č.20: Můj názor na rozhovor rodičov s deťmi o násilí:

Ako vidno v grafe č.15, na otázku odpovedalo:

- „Je velmi důležité hovorit' s deťmi o násilí.“ 92 respondentov/tiek, čo predstavovalo 68,66 % z celkového počtu respondentov/tiek.
- „Je důležité hovorit' s deťmi o násilí.“ 39 respondentov/tiek, čo predstavovalo 29,1 % z celkového počtu respondentov/tiek.
- „Niečo medzi.“ 3 respondenti/tyky, čo predstavovalo 2,24 % z celkového počtu respondentov/tiek.
- „Nie je důležité hovorit' s deťmi o násilí.“ Danú odpoveď si nevybral nik z respondentov/tiek.
- „Nie je vôbec důležité hovorit' s deťmi o násilí.“ Danú odpoveď si nevybral nik z respondentov/tiek.

Graf č. 15 - Graf k prieskumnej otázke č.20

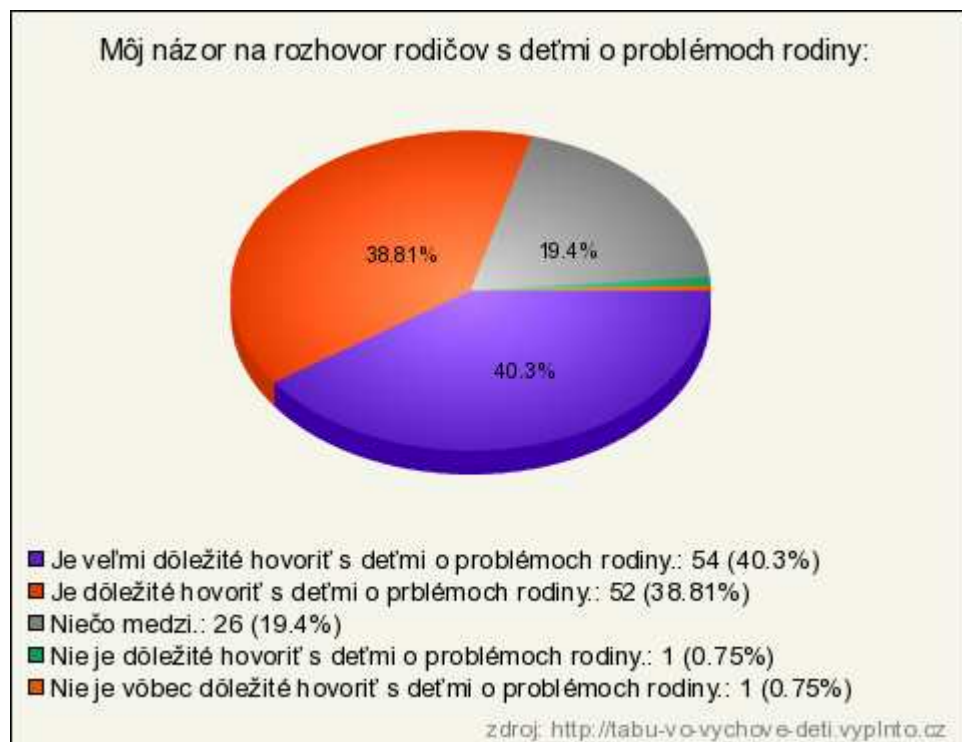

Otázka č.21: Můj názor na rozhovor rodičů s dětmi o problémech rodiny:

Ako vidno v grafe č.16, na otázku odpovedalo:

- „Je velmi důležité hovořit s dětmi o problémech rodiny.“ 54 respondentov/tiek, čo predstavovalo 40,3 % z celkového počtu respondentov/tiek.
- „Je důležité hovořit s dětmi o prblémech rodiny.“ 52 respondentov/tiek, čo predstavovalo 38,81 % z celkového počtu respondentov/tiek.
- „Niečo medzi.“ 26 respondentov/tiek, čo predstavovalo 19,4 % z celkového počtu respondentov/tiek.
- „Nie je důležité hovořit s dětmi o problémech rodiny.“ 1 respondent/tka, čo predstavovalo 0,75 % z celkového počtu respondentov/tiek.
- „Nie je vôbec důležité hovořit s dětmi o problémech rodiny.“ 1 respondent/tka, čo predstavovalo 0,75 % z celkového počtu respondentov/tiek.

Graf č. 16 - Graf k prieskumnej otázke č.21

4.3 Závěry empirickej časti

Na základe nášho prieskumu sa v tejto časti diplomovej práce pokúsime odpovedať na prieskumné otázky a posúdiť splnenie prieskumných cieľov našej práce.

Vnímanie tabu mladými dospelými ľuďmi považujeme za správne. Na základe tabuľky č.1 zobrazenej pod analýzou tejto prieskumnej otázky na strane 52 je jasné, že mladí dospelí ľudia správne vnímajú tabu ako niečo, o čom sa v spoločnosti nehovorí, je zakázané, spoločensky neprijateľné. Toto vnímanie tabu môžeme posúdiť ako správne, i keď sa vytráca jeho vnímanie ako čosi nečisté, jeho ostatné významy však v modernej spoločnosti ostali zachované.

Odpoveďou na otázku, čo mladí dospelí ľudia považujú za najväčšie tabu vo výchove je jednoznačne sexuálna výchova a jej súčasti. Odpovede sú jasne čitateľné v tabuľke číslo 3 na strane 55, ktorá je vyhodnotením prieskumnej otázky číslo 11. Za najčastejšie odpovede sa dá jednoznačne označiť slovíčko sex, avšak aj sexuálne praktiky či homosexualita, pričom odpovede ohľadne sexuálnej výchovy sa vyskytovali v početnosti celkom 58 krát. Ďalším faktom, jasným z tabuľky je, že celková otvorenosť v rodinách je respondentami z nášho prieskumu považovaná za nedostatočnú a táto odpoveď sa vo variáciách opakovala 25 krát. Za tabu v rodinách považovali respondenti celkom 14 krát témy vzťahov a emócií, 11 krát to boli rodinné problémy a vyskytli sa takisto odpovede ohľadne regulácie otehotnenia (antikoncepcie) a drogy a alkohol. Dané výsledky sú rozhodne mimoriadne dôležité pri uskutočňovaní záverov našej práce, nakoľko nám pomáhajú stanoviť či navrhnúť nástroje na úpravu týchto zistených skutočností do budúcnosti.

Za tabuizované témy vo výchove budúcich rodičov sa dajú na základe tabuliek č. 4 a 5, ktoré sú zobrazené na stranách 56 a 58 a sú vypracovaním prieskumných otázok č. 12 a 13, sú opäť témy týkajúce sa sexuálnej výchovy, ďalej v poradí nasledujú témy emócií a vzťahov, menej často sa objavovali témy smrti a chorôb. Veľmi pozitívne sa však dá vnímať najčastejšia kategória odpovedí vypovedajúca o tom, že mladí dospelí v budúcnosti nepovažujú za problematické preberanie akýchkoľvek tém vo výchove svojich detí. Na základe výpovedí respondentov sa dá zhodnotiť, že do budúcnosti môžeme očakávať potieranie tabu vo výchove detí, avšak len samotná budúcnosť túto skutočnosť potvrdí, či poprie. Každopádne však nemôžeme očakávať, že sa tabu z výchovy vytráti.

Za vyhodnotenie čiastkového priskumného cieľu, ktorým bolo popísať typ výchovy v rodinách uprednostňovaný, považujeme tabuľku č. 2, zverejenú na stránke 53, ktorá bola vyhodnotením prieskumnej otázky č.10. Na základe tejto tabuľky sa dá zhodnotiť, že respondenti subjektívne hodnotili svoju výchovu kladne až veľmi kladne a to v početnosti 64 výrokov, ostatné odpovede sa vyskytovali zhruba v rovnakom pomere od 15-20 výrokov na jednotlivé odpovede. Z výsledkov danej tabuľky však nemôžeme relevantne posúdiť typ výchovy, ktorý bol v rodinách uprednostňovaný, nakoľko z odpovedí nevieme jasne posúdiť o aký typ výchovy išlo. Považujeme v tejto fáze otázku za nesprávne formulovanú a to na základe jej takmer žiadnej výpovednej hodnoty.

Popísať dôveru v rodinách, diskutovanosti otázok problémov rodiny a emócií vzájomne vyjadrených či diskutovaných sme sa pokúsili na základe prieskumných otázok 6, 7, 8, 15 a 21 a to na základe grafov, k týmto otázkam vygenerovaným. Jedná sa o grafy č. 5 (k prieskumnej otázke č. 6 na strane 63), graf č. 6 (k prieskumnej otázke č. 7 na strane 64), graf č. 7 (k prieskumnej otázke č. 8 na strane 65), graf č. 10 (k prieskumnej otázke č. 15 na strane 68) a graf č. 16 (k prieskumnej otázke č. 21 na strane 74).

Na základe výsledkov daných prieskumných otázok môžeme popísať mieru dôvery voči vlastnej rodine ako vysokú, pričom 81,34 % respondentov/tiek sa vyjadrilo kladne až veľmi kladne na istotu voči pomoci vlastnej rodiny v prípade problémov, čo považujeme za číslo veľmi vysoké a pozitívne. Takisto za vysoké považujeme hodnoty pri hodnotení otázok dôležitosti diskutovanosti problémov rodiny s deťmi a to ako v minulosti, tak do budúcnosti. Menej pozitívne môžeme zhodnotiť mieru diskutovanosti pocitov vo výchove detí v minulosti, graf s výhľadom do budúcnosti však naznačuje, že by sa táto miera mala posunúť pozitívnym smerom k diskutovanosti väčšej. Vo všeobecnosti môžeme zhodnotiť, že dôvera a dôvernosť v rodinách je pomerne vysoká so vzrastajúcou tendenciou do budúcnosti, čo považujeme za mimoriadne dôležité a pozitívne vo výchove detí i stabilite rodiny ako sociálnej inštitúcie.

Popísať sexuálnu výchovu v rodinách, a jej súčasť sme sa pokúsili na základe prieskumných otázok 2, 3, 4, 5 a 14 a to na základe grafov, k týmto otázkam vygenerovaným. Jedná sa o grafy č. 1 (k prieskumnej otázke č. 2 na strane 59), graf č. 2 (k prieskumnej otázke č. 3 na strane 60), graf č. 3 (k prieskumnej otázke č. 4 na strane 61), graf č. 4 (k prieskumnej otázke č. 5 na strane 62) a graf č. 9 (k prieskumnej otázke č. 14 na strane 67).

Na základe vyhodnotení jednotlivých grafom môžeme označiť sexuálnu výchovu ako celok za nedostatočnú, i keď nie úplne nediskutovanú tému. Za mimoriadne nízku považujeme mieru diskutovanosti sexuálnych praktík, lepšie na tom je diskutovanosť o počatí dieťaťa, čo je jeden z dôležitých momentov sexuálneho i osobnostného vývoja dieťaťa, antikoncepcia už diskutovaná bola v podstatne vyššej miere (čo sa dá pripísať strachu rodičov pred nechceným tehotenstvom a rodičovstvom svojích ratolestí). Za kladné a do budúcnosti prospešné považujeme výsledky otázky či je dôležité diskutovať s deťmi o sexe a jeho súčastiach, kedy veľká väčšina respondentov/tiek odpovedala kladne až veľmi kladne (viac ako 84 % respondentov/tiek). Na základe tejto odpovede môžeme predpovedať do budúcnosti väčší dôraz kladený vo výchove detí práve otázkam sexuálnej výchovy, ktoré, ako vyšlo v predchádzajúcich výsledkov, nepovažujú mladí dospelí ľudia dostatočne diskutované v minulosti a ktoré sú práve jedným z najväčších tabu vo výchove detí.

Za kladné považujeme výsledky prieskumnej otázky č. 16, ktorá nám mala odpovedať na mieru diskutovanosti smrti v rodinách. Výsledky tejto otázky sú prehľadne znázornené v grafe číslo 11 na strane 69 tejto diplomovej práce. Na základe tohto grafu môžeme usúdiť, že dôležitosť diskusie na témy smrť je u respondentov/tiek považovaná za vysokú až veľmi vysokú a to až u 73,88 % respondentov/tiek. Tento výsledok považujeme za veľmi dobrý a potvrdil teóriu, ktorá na diskutovanosť smrti kladie vysoké požiadavky.

Popísať mieru diskutovanosti násilia a šikany sme sa pokúsili na základe prieskumných otázok č. 9 a 20 a to na základe grafov, k týmto otázkam vygenerovaných. Jedná sa o grafy č. 8 (k prieskumnej otázke č. 9 na strane 66), graf č. 15 (k prieskumnej otázke č. 20 na strane 73). Na základe týchto grafov si dovoľujeme tvrdiť, že miera diskutovanosti je nižšia, ako by podľa nášho názoru na mimoriadnu dôležitosť témy mala byť, avšak nie zas v kritických hraniciach. Zároveň považujeme za pozitívne mieru dôležitosti, ktorú respondenti/tyky prisudzujú diskutovanosti na túto tému do budúcnosti, kedy sa dá podľa získaných výsledok očakávať pozitívny pokrok, čo však ukáže až čas samotný.

Za kladné považujeme výsledky prieskumných otázok č. 17, 18 a 19, ktoré nám mali odpovedať na mieru diskutovanosti závislosti v rodinách. Výsledky týchto otázok sú prehľadne znázornené v grafoch číslo 12 (graf k prieskumnej otázke č. 17 na strane 70), 13 (graf k prieskumnej otázke č. 18 na strane 71) a č. 14 (graf k prieskumnej otázke č. 19 na

strane 72) tejto diplomovej práce. Na základe týchto grafov môžeme usúdiť, že dôležitosť dikusie na témy drogy a závislosti je u respondentov/tiek považovaná za vysokú až veľmi vysokú. Tento výsledok považujeme za veľmi dobrý a potvrdil teóriu, ktorá na diskutovanosť závislosti a drôg akéhokoľvek druhu kladie vysoké požiadavky.

4.4 Odporúčania pre prax

Na základe výsledkov nášho prieskumu a teoretického naštudovania si problému je naším odporúčaním do praxe jednoznačne začleniť prvky sexuálnej výchovy (ako, na základe nášho prieskumu témy považovanej za najväčšie tabu) do výchovy detí a to ako v školách, tak v mimoškolských zariadeniach zameriavajúcich sa na zdravý psychický a sociálny rozvoj detí. Takisto za dôležité považujeme zaradenie tém citovej otvorenosti, učenia sa komunikácie a tréningy komunikácie v rodine, témy smrti a jej súčastí, takisto témy násilia, šikany a drôg. Podľa nášho názoru by začlenenie do praxe mohlo konať formou odborných seminárov organizovaných školou alebo neziskovými organizáciami, pričom tieto semináre by mali byť prístupné všetkým deťom bez rozdielu, primerane k ich veku, psychickému rozvoju a prostrediu, v ktorom vyrastajú. Zároveň považujeme za vhodné, aby sa týchto seminárov účastnili rodičia, prípadne aby boli jednotlivé semináre zamerané práve na spoluprácu, dôveru a komunikáciu medzi dieťaťom a jeho rodinou. Semináre by mali byť primerane rozdelené na praktické a teoretické vzhľadom k téme. Jedným zo seminárov by mohla byť práve rodinná výchova, zameraná napríklad na pubescentov, ktorá by mohla byť veľkým prínosom do budúcnosti.

ZÁVER

Tabu bolo, je a bolo by naivné očakávať, že nebude v živote ľudí existovať vždy. Polemika o tom, či je to správne alebo nie, nie je na mieste. Bolo by to ako polemizovať nad dňom a nocou, nebom a zemou, dobrom a zlom a túto kategóriu prenechajme radšej kolegom filozofom.

Pokúsili sme sa v tejto práci zodpovedne popísať, ako vnímajú tabu mladí dospelí ľudia a verím, že sa nám to podarilo. Tabu ako zákaz, spoločensky nediskutovateľnú tému a „pocit nečistoty“ vnímajú ľudia správne. A v podstate sa ani nemenia témy, ktoré pre nich stále tabu sú a do budúcnosti zrejme aj nejakú dobu zostanú. Pretože nech je doba akákoľvek a sexuálna revolúcia menej či viac hlučná, tabu zostáva stále v najväčšej miere stále práve sex. A to takmer so všetkými jeho súčasťami, či už je to antikoncepcia, sexuálna otvorenosť, príchod dieťaťa na svet či sexuálne polohy a praktiky, stále sa pri debatách na tieto témy červenáme. Tak ako o týchto témach akosi nevedeli hovoriť generácie minulé, tak z nich majú strach generácie budúce.

Nielen sex je však témou, ktorá ľudí straší a strašila. Nedokážeme komunikovať o smrti ani vlastných citoch, či už pozitívnych alebo negatívnych. To sú strašiaci vo výchove, ktorých by sme sa mali obávať.

Pozitívom nášho prieskumu je odhalenie témy, ktorá sa diskutuje, ktorá je „za vodou“, tou témou sú drogy, alkohol a iné závislosti. To sú témy, o ktorých sa hovorí, ktoré sú jasne považované za mimoriadne dôležité. Je len dobre, že sú vnímané práve takto, ostane len na budúcnosti ukázať, či sme o nich diskutovali správne a či táto diskusia prinesie ovocie v zmysle ľudí, majúcich pred drogami rešpekt, ktorý je nutný k vysloveniu zázračného NIE.

Verím, že práca splnila svoju úlohu a odpovedala na otázky, ktoré sme na začiatku položili. Verím, že bude inšpiráciou do budúcnosti, pretože je mnohé nepreskúmané a mnohé, čo by preskúmané byť malo. Len prosím nezabudnime, mlčať je striebro, hovoriť zlato. Nie naopak.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- [1] CAMBELL, R. *Hledám svou cestu*. Praha: Návrat, 1993. ISBN 80-85495-22-8.
- [2] CENKOVÁ, Tamara. *Zena.centrum.cz : Sexuální výchova dětí: Stále tabu?* [online]. 31.1.2009 [cit. 2009-03-10]. Dostupný z WWW:
<<http://zena.centrum.cz/rodicovstvi/deti-a-rodina/2008/1/31/clanky/dodelat-sexualni-vychova-deti-stale-tabu/>>.
- [3] ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha: UK, 1997. ISBN 80-7066-534-3.
- [4] ČÁP, J. *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*. Praha: ISV, 1996. ISBN 80-85866-15-3.
- [5] ELLIOT, P.J. *Katolícka cirkev a sexuálna výchova*. Bratislava: Serafín, 1998. ISBN 80-8531-098-8.
- [6] GORDON, T. P.E.T. *Úspešná rodičovská výchova*. MIND CONTROL EDITION, 1995. ISBN 963-04-5138-7.
- [7] GRELOVÁ, Diana. *Www.zivica.sk : pozitivne rodicovstvo* [online]. 2009 [cit. 2009-03-13]. Dostupný z WWW:
<<http://www.zivica.sk/dieta/doc/pozitivne%20rodicovstvo.pdf>>.
- [8] HERRMANN, Ignát. *Otec Kondelík a ženich Vejvara*. Praha : XYZ, 2008. 384 s. ISBN 978-80-7388-054-5.
- [9] HILDEBRANDT-SOCHOR, Indra. *Děti a drogy. Mluvme o tom!. Moje psychologie* [online]. 2007 [cit. 2009-03-15]. Dostupný z WWW:
<<http://www.mladazena.cz/scripts/detail.php?id=312790>>.
- [10] JANOUCHOVÁ, Kateřina. *O lásce a sexu*. Praha : Akropolis, 2007. 240 s. ISBN 978-80-86903-41-5.
- [11] JASENKOVÁ, Mária. *Www.postoy.sk : DUŠIČKY: Hovoríme s deťmi o smrti* [online]. 30 Október, 2008 [cit. 2009-03-13]. Dostupný z WWW:
<<http://www.postoy.sk/node/1624>>.
- [12] JESENSKÁ, Elena. *www.mladazena.cz* [online]. 26.9.2008 [cit. 2009-03-09]. Dostupný z WWW:
<<http://www.mladazena.cz/scripts/detail.php?id=380743>>.

- [13] JůVA, V., jun. a sen. *Úvod do pedagogiky*. Brno : Paido, 1995. 95 s. ISBN 80-85931-06-0.
- [14] KRATOCHVÍL, S. *Manželská terapie*. Praha: Avicenum, 1985. ISBN 80-7178-382-3.
- [15] LACINOVÁ, Lenka, ŠKRDLÍKOVÁ, Petra. *Dost dobří rodiče aneb Drobné chyby ve výchově dovoleny*. 1. vyd. Praha : Portál, s. r. o., 2008. 160 s. ISBN 978-80-7367-442-7.
- [16] LANGMEIER, J. – MATĚJČEK, Z. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: SZDN, 1968.
- [17] MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují*. Praha : Portál, s. r. o., 2008. 112 s. ISBN 978-80-7367-504-2.
- [18] MATĚJČEK, Zdeněk. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha : Portál, s. r. o., 2007. 144 s. ISBN 978-80-7367-325-3.
- [19] PIAGET, Jean, INHELDEROVÁ, Barbel. *Psychologie dítěte*. Praha : Portál, s. r. o., 2007. 144 s. ISBN 987-80-7367-263-8.
- [20] PAŘÍZEK, V. *Základy obecné pedagogiky*. Praha: PdF UK, 1996, 76 s.
- [21] POSSE, R. – MELGOSA, J. *Umenie výchovy*. Vrútky: ADVENT – ORION, 2001. ISBN 80-88960-89-4.
- [22] PREKOPOVÁ, Jiřina, SCHWEIZEROVÁ, Christel. *Děti jsou hosté, kteří hledají cestu*. Praha : Portál, s. r. o., 2003. 156 s. ISBN 978-80-7367-495-3.
- [23] PROTIVANSKÁ, Lucie, CIGLEROVÁ, Jana. *Ona.idnes.cz* [online]. 1. srpna 2007 [cit. 2009-03-10]. Dostupný z WWW: <http://ona.idnes.cz/sexualni-tabu-padla-lizej-jako-kocka-uci-se-divky-f6p-/ona_telo.asp?c=A070731_123330_ona_telo_ven>.
- [24] PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. 3., prepracované a aktualizované vydanie : Portál, s. r. o., 2002. 481 s. ISBN 80-7367-047-X.
- [25] ROGGE, Jan-Uwe. *Rodiče určují hranice*. Praha : Portál, s. r. o., 2005. 184 s. ISBN 80-7178-990-9.
- [26] SALOMÉ, J. *Mluv se mnou...mám ti co říct*. Praha:Portál, s. r. o., 2001. ISBN 80-7178-559-8.

- [27] SEKANOVÁ, Andrea. *Zena.sme.sk* [online]. 2008 [cit. 2009-03-09]. Dostupný z WWW: <<http://zena.sme.sk/c/4163759/prelomte-tabu-v-rozhovoroch-s-detmi--redir.html>>.
- [28] SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, s. r. o., 2007. 224 s. ISBN 978-80-7367-250-8.
- [29] *Stopnasili.cz: Znaky, že děti mají problémy* [online]. 2007 [cit. 2009-03-15]. Dostupný z WWW: <<http://www.stopnasili.cz/verejnost/dn-pro-pedagogy-a-vychovne-poradce/znaky-ze-deti-maji-problemy.html>>.
- [30] ŠIMOVÁ, E. *Výchova k manželstvu a rodičovstvu*. In: *Psychológia rodiny*. Košice: PeGas, 1998. ISBN 80-967901-0-2.
- [31] ŠTĚPÁN, Jan. *www.rodicovstvo.sk: Sexuální výchova mládeže je právní povinností státu*. [online]. 2009 [cit. 2009-03-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.rodicovstvo.sk/stepan.htm>>.
- [32] *Tabu vo výchove detí: dotazník* [online]. 2008-2009 [cit. 2009-05-02]. Dostupný z WWW: <<http://www.vyplnto.cz/dokoncene/?did=1961#oo>>.
- [33] TRAUBOVÁ, Judita. *Mladazena.cz: Krize děti potřebují* [online]. 6.11.2008 [cit. 2009-03-16]. Dostupný z WWW: <<http://www.mladazena.cz/scripts/detail.php?id=383274>>.
- [34] VÁCLAVÍK, V.: *Cesta ke svobodné škole. Kapitoly ze srovnávací pedagogiky*. Hradec Králové, Líp 1997.
- [35] VORLÍČEK, Chrudoš. *Úvod do pedagogiky*. Praha: Univerzita Karlova, 1994. 174 s. ISBN 80-86022-71-X.
- [36] *Wikipedia* [online]. 19. január 2009 [cit. 2009-03-09]. Dostupný z WWW: <<http://sk.wikipedia.org/wiki/V%C3%BDchova>>.
- [37] WOLF, Josef. *Antropologie pro každý den*. Praha: ARSCI, 2004. 304 s. ISBN 80-86078-42-6.
- [38] *Zaostri.sk* [online]. 17 február 2009 [cit. 2009-03-13]. Dostupný z WWW: http://zaostri.sk/index.php?option=com_content&task=view&id=554&Itemid=33.

- [39] ZELINA, M. *Rodina a výchova*. In: *Pedagogická revue*, roč. XLVI, 1994, č. 5-6, s .
204-211.

ZOZNAM POUŽITÝCH SYMBOLOV A SKRATIEK

ai. A iné.

apod. A podobne.

atď. A tak ďalej.

napr. Napríklad.

t.j. To je.

tzv. Tak zvaný.

ZOZNAM GRAFOV

Graf č. 1 – Graf k prieskumnej otázke č.2	59
Graf č. 2 - Graf k prieskumnej otázke č.3	60
Graf č. 3 - Graf k prieskumnej otázke č.4	61
Graf č. 4 - Graf k prieskumnej otázke č.5	62
Graf č. 5 - Graf k prieskumnej otázke č.6	63
Graf č. 6 - Graf k prieskumnej otázke č.7	64
Graf č. 7 - Graf k prieskumnej otázke č.8	65
Graf č. 8 - Graf k prieskumnej otázke č.9	66
Graf č. 9 - Graf k prieskumnej otázke č.14	67
Graf č. 10 - Graf k prieskumnej otázke č.15	68
Graf č. 11 - Graf k prieskumnej otázke č.16	69
Graf č. 12 - Graf k prieskumnej otázke č.17	70
Graf č. 13 - Graf k prieskumnej otázke č.18	71
Graf č. 14 - Graf k prieskumnej otázke č.19	72
Graf č. 15 - Graf k prieskumnej otázke č.20	73
Graf č. 16 - Graf k prieskumnej otázke č.21	74

ZOZNAM TABULIEK

Tabuľka č. 1 – Tabuľka k prieskumnej otázke č. 1.....	52
Tabuľka č. 2 – Tabuľka k prieskumnej otázke č. 10.....	53
Tabulka č. 3 – Tabuľka k prieskumnej otázke č. 11	55
Tabulka č. 4 – Tabuľka k prieskumnej otázke č. 12.....	56
Tabulka č. 5 – Tabuľka k prieskumnej otázke č. 13	58

ZOZNAM PRÍLOH

Príloha P I: Dotazník.....	88
----------------------------	----

PRÍLOHA P I: DOTAZNÍK

Dobrý deň,

som študentkou UTB v Zlíne a dotazník, ktorý sa Vám dostal do rúk, slúži na prieskum k diplomovej práci na tému Tabu vo výchove detí. Dotazník je absolútne anonymný a jeho výsledky budú hodnotené matematicko-štatistickými metódami. Sú v ňom dva druhy otázok, pri jedných vyberte jednu, Vám najbližšiu odpoveď, v ďalších prosím doplňte odpoveď. Veľmi pekne ďakujem za jeho vyplnenie a samozrejme za Váš čas.

1. Pre mňa znamená slovo tabu:

.....

2. Súhlasím s tvrdením:

- a) U nás v rodine sme sa otvorene roprávali o intímnej hygiene.
- b) U nás v rodine sme sa roprávali o intímnej hygiene.
- c) Niečo medzi.
- d) U nás v rodine sme sa neroprávali o intímnej hygiene.
- e) U nás v rodine sme sa nikdy otvorene neroprávali o intímnej hygiene.

3. Súhlasím s tvrdením:

- a) U nás v rodine sme sa otvorene roprávali o počatí dieťaťa.
- b) U nás v rodine sme sa roprávali o počatí dieťaťa.
- c) Niečo medzi.
- d) U nás v rodine sme sa neroprávali o počatí dieťaťa.
- e) U nás v rodine sme sa nikdy neroprávali o počatí dieťaťa.

4. Súhlasím s tvrdením:

- a) U nás v rodine sme sa otvorene roprávali o antikoncepcii.
- b) U nás v rodine sme sa roprávali o antikoncepcii.
- c) Niečo medzi.
- d) U nás v rodine sme sa neroprávali o antikoncepcii.
- e) U nás v rodine sme sa nikdy neroprávali o antikoncepcii.

5. Súhlasím s tvrdením:

- a) U nás v rodine sme sa otvorene roprávali o rôznych sexuálnych praktikách.
- b) U nás v rodine sme sa roprávali o sexuálnych praktikách.
- c) Niečo medzi.
- d) U nás v rodine sme sa neroprávali o sexuálnych praktikách.
- e) U nás v rodine sme sa nikdy neroprávali o sexuálnych praktikách.

6. Súhlasím s tvrdením:

- a) U nás v rodine sme sa otvorene rozprávali o našich pocitoch.
- b) U nás v rodine sme sa rozprávali o našich pocitoch.
- c) Niečo medzi.
- d) U nás v rodine sme sa nerozprávali o našich pocitoch.
- e) U nás v rodine sme sa nikdy nerozprávali o našich pocitoch.

7. Súhlasím s tvrdením:

- a) Vždy som vedel/a, že sa môžem obrátiť na svoju rodinu, v prípade akýchkoľvek problémov.
- b) V prípade problémov som sa mohla/mohol obrátiť aj na svoju rodinu.
- c) Niečo medzi.
- d) V prípade problémov som sa radšej neobracal/a na svoju rodinu.
- e) V prípade problémov som sa nikdy neobracal/a na svoju rodinu.

8. U nás v rodine sme sa o rozprávali o našich rodinných problémoch.
Súhlasím, skôr súhlasím, nepamätám sa, skôr nesúhlasím, nesúhlasím.

9. U nás v rodine sme sa rozprávali o šikanovaní.
Súhlasím, skôr súhlasím, nepamätám sa, skôr nesúhlasím, nesúhlasím.

10. Výchovu v našej rodine som ako dieťa považoval za:

.....

11. Ak existovali témy, o ktorých sa u nás nerozprávalo, boli to tieto:

.....

12. Myslím si, že pre mňa ako (budúceho) rodiča, bude pravdepodobne problém hovoriť s dieťaťom o:

.....

13. Myslím si, že pre mňa ako (budúceho) rodiča, nebude pravdepodobne problém hovoriť s dieťaťom o:

.....

14. Môj názor na rozhovor rodičov s deťmi o sexe a jeho súčastiach:

- a) Je veľmi dôležité hovoriť s deťmi o sexe a jeho súčastiach.
- b) Je dôležité hovoriť s deťmi o sexe a jeho súčastiach.
- c) Niečo medzi.
- d) Nie je dôležité hovoriť s deťmi o sexe a jeho súčastiach.
- e) Nie je vôbec dôležité hovoriť s deťmi o sexe a jeho súčastiach.

15. Môj názor na rozhovor rodičov s deťmi o svojich pocitoch:

- a) Je veľmi dôležité hovoriť s deťmi o svojich pocitoch.
- b) Je dôležité hovoriť s deťmi o svojich pocitoch.
- c) Niečo medzi.
- d) Nie je dôležité hovoriť s deťmi o svojich pocitoch.
- e) Nie je vôbec dôležité hovoriť s deťmi o svojich pocitoch.

16. Môj názor na rozhovor rodičov s deťmi o smrti:

- a) Je veľmi dôležité hovoriť s deťmi o smrti.
- b) Je dôležité hovoriť s deťmi o smrti.
- c) Niečo medzi.
- d) Nie je dôležité hovoriť s deťmi o smrti.
- e) Nie je vôbec dôležité hovoriť s deťmi o smrti.

17. Môj názor na rozhovor rodičov s deťmi o škodlivosti alkoholu a cigariet:

- a) Je veľmi dôležité hovoriť s deťmi o škodlivosti alkoholu a cigariet drogách.
- b) Je dôležité hovoriť s deťmi o škodlivosti alkoholu a cigariet.
- c) Niečo medzi.
- d) Nie je dôležité hovoriť s deťmi o škodlivosti alkoholu a cigariet.
- e) Nie je vôbec dôležité hovoriť s deťmi o škodlivosti alkoholu a cigariet.

18. Môj názor na rozhovor rodičov s deťmi o škodlivosti drôg:

- a) Je veľmi dôležité hovoriť s deťmi o škodlivosti drôg.
- b) Je dôležité hovoriť s deťmi o škodlivosti drôg.
- c) Niečo medzi.
- d) Nie je dôležité hovoriť s deťmi o škodlivosti drôg.
- e) Nie je vôbec dôležité hovoriť s deťmi o škodlivosti drôg.

19. Môj názor na rozhovor rodičov s deťmi o závislostiach:

- a) Je veľmi dôležité hovoriť s deťmi o závislostiach.
- b) Je dôležité hovoriť s deťmi o závislostiach.
- c) Niečo medzi.
- d) Nie je dôležité hovoriť s deťmi o závislostiach.
- e) Nie je vôbec dôležité hovoriť s deťmi o závislostiach.

20. Môj názor na rozhovor rodičov s deťmi o násilí:

- a) Je veľmi dôležité hovoriť s deťmi o násilí.
- b) Je dôležité hovoriť s deťmi o násilí.
- c) Niečo medzi.
- d) Nie je dôležité hovoriť s deťmi o násilí.
- e) Nie je vôbec dôležité hovoriť s deťmi o násilí.

21. Môj názor na rozhovor rodičov s deťmi o problémoch rodiny:

- a) Je veľmi dôležité hovoriť s deťmi o problémoch rodiny.
- b) Je dôležité hovoriť s deťmi o prblémoch rodiny.
- c) Niečo medzi.
- d) Nie je dôležité hovoriť s deťmi o problémoch rodiny.
- e) Nie je vôbec dôležité hovoriť s deťmi o problémoch rodiny.

Správne zakrúžkuj/doplň:

Pohlavie: Muž / žena

Vek:(vypíš číslom)

Bydlisko: a) obec do 5.000 obyvateľov
c) mesto do 10.000 obyvateľov

Stav: a) slobodný / slobodná
c) rozvedený / rozvedená

Počet detí:(vypíš číslom)

Viera:.....(vypíš, dobrovoľná otázka)

b) obec do 10.000 obyvateľov
d) mesto nad 10.000 obyvateľov

b) ženatý / vydatá
d) ovdovený / ovdovená